

Издава на 15 и на 30 сѣ-
кци месѣцъ.
Писма, статии и дописки
са исприваждатъ до Ивана А-
женнова въ Букурещъ, до Д.
В. Хранова въ Русчукъ и до
кн. „Промышление“ въ Ца-
риградъ.

Администрацията са на-
мира на Str. Sv. Anton, № 14.

ЗНАНИЕ

Годишната цѣна на въ-
стникъ е:
За Ромъния . . . 12 фр.
За Русчукъ и
Австрия 14 „
За сѣрка Ев-
ропейска Турция . . . 16 „
За Россия 5 р.

Неплатени писма са вър-
щатъ назадъ.

ИЗДАНИЕ ЗА НАУКА И ЛИТЕРАТУРА.

Мъжчи, не гордѣй са,
Не бжди глупецъ, —
Още са не знае
Твоиятъ конецъ!
Свѣтътъ са мѣнява,
Бонапартъ е прахъ,
А Атила бѣше
За Европа страхъ!
Сичко ще прибере
Студениятъ гробъ:
Родшилда, Андраши
И черниятъ робъ,
И тебъ ще прибере
Съ твоиятъ милъ синъ, —
Надъ сичко ще каже
Времето „амминъ!“
Нищо не е вѣчно
Презъ той животъ,
Нито твойта слава,
Ни твоиятъ имотъ;
Само гниlostъта е
Вѣчна като день, —
Вѣнецътъ ѝ бива
Сѣкога зеленъ.

ТРИ КАРТИНИ ИЗЪ БЪЛГАРСКИЯТЪ ЖИВОТЪ.

„Извънрѣденъ родолюбецъ.“

I.

Широки сѣ и хубави сѣ Русчукските волнисти полета, плодovitа е тѣхната черна и липкава земя, богати сѣ нашите селца, трудолюбиви сѣ и въртокъшни сѣ нашите селѣне; съ една дума, сичко е добро, сичко е на своето мѣсто, но когато господъ не пожелае да даде нѣкому, то и да са разчекнеме отъ работа, пакъ трѣба да патиме! Не зная истина ли е, а българете разказватъ, че когато са роди нѣкое дѣте, то при него дохождатъ три описници, прочитатъ му дълга и широка молитва, даватъ му, щото трѣба на единъ човѣкъ, хубостъ, здравие, гиздавость, умъ и др. т., и нарѣждатъ сѣдбата му по своята воля. Ни единъ човѣкъ, освѣтътъ премъдри

Соломона, не е можѣлъ да са не покори на оная деспотическа сѣдба, която му е била назначена отъ чудните описници. Човѣкътъ са ражда, дѣха, живѣе, ѣде, пие, жени са, добива дѣца, работи съ кървавъ потъ на челото и умира, а описниците са сѣбиратъ надъ гробътъ му и говорятъ, че той е испѣлнилъ вече своятъ дългъ! А какавъ е тоя дългъ и въ какво са той сѣстои? — А богъ го знае. Калугерете и правоучителите говорятъ, че нашиятъ поднебесни животъ е кѣсъ и че нашето земно щастие е недѣлготрайно. „На тоя свѣтъ, говорятъ тие, ние само са приготвяваме за оние райски прелѣсти, „идеже несть ни печаль, ни въздыханіе, но жизнь безконечная.““ Кой знае! Може да е и така. Но тука са появява единъ доволно важенъ вопросъ. Ако тоя „лѣжовень животъ“ е само сѣдба камъ бѣдѣщиятъ, то защо тая сѣдба не е еднаква за сичките божи сѣздания, които сѣ родени по неговиятъ образъ и по неговото подобие? Вжобразете си, че нѣкой отъ насъ са мъчи презъ сичкиятъ си животъ, че искарва своятъ рѣженъ хлѣбъ съ тѣшки мъки и че проклина своето сѣществование отъ чисто сѣрце, а вие му казвате, че тѣрпѣнието е полезно за спасението на душата, оставате го да умре отъ гладъ, сирѣчь общавате му са да го испроводите право въ рай, дѣто ще да са наслаждаватъ сичките нещастни и гоними отъ сѣдбата! Когато си вжобразите сичкото това и когато са увѣрите, че и за нещастните сѣ измислени доволно логически утѣшени, то си представете, че нѣкой отъ васъ тѣлстѣе и наслаждава са още отъ пелѣните на майка си, че искарва своите богатства лесно и безъ никакви мъки и старания и че е обокралъ сичкиятъ свѣтъ безъ срамъ и безъ очи, а вие му разказвате, че и богатството е приятно на бога, защото то украшава божите храмове, и накарвате го да даде за душата си, сирѣчь общавате са да испроводите душата му право въ рай, дѣто ще да са утѣшаватъ сичките угодници божи, които сѣ направили храмове, които сѣ ходили на поклонение по манастирете, които сѣ станале хаджие и които сѣ имале съ какво да ги помѣнатъ или какво да дадатъ за душата имъ. Идете послѣ това и разберете учението на правоучителите! Азъ сѣмъ намислилъ да ви разкажа едно дѣйствително произшествие, изъ което са надѣямъ да си сѣставите понятие, че учението на правоучителите бива полезно само въ оние случаи, когато животътъ ни са откаже да има съ него нѣщо общо. Захващамъ.

Село Червена-вода лѣжи на хубаво и на живописно мѣсто. Ако попитахъ селѣните за тѣхния животъ, то тие ще да ти отговоратъ, че господъ имъ е далъ сичко, щото трѣба на живите хора. Предъ една къщица, която била заградена съ живи зидове, или съ сливи, съ череши, съ круши, съ абалки и съ единъ високъ и кичестъ орѣхъ, сѣдѣла една млада и хубавичка женица и скубала пиле; а близо до нея стоялъ единъ младъ и силенъ човѣкъ и правилъ спица за колата си.

— Въ кое време ще да дойде? попитала жената и въздъхнала. — Три години не сѣмъ го видѣла.

— Азъ мисла, че е време вече да дойде, отговорилъ мъжътъ и продължалъ да работи.

Захванало да притемнява. Отъ камъ Дунавътъ повѣялъ прохладенъ вѣтрецъ и залюлялъ върховете на дърветата; кокошките са качиле по дърветата и окружиле своятъ деспотъ отъ сѣка една страна, само една, бѣлата и булатата негова сѣпруга, която носи борчета, съ джлгиятъ грѣбень, са отдѣлила отъ дружината и расположила са на най-високото мѣсто на дървото; кучетата, селските крави, свинете и циганете, които пропивале въ кърчмата чуковете си, сѣставиле гласовита ария по потите на господина Моцарта; селскиятъ говѣдаринъ, селскиятъ бикъ и нѣколко момченца, които гониле свинете и гжските, сѣставиле другъ концертъ по потите на Бетховена; а селскиятъ попъ, който въ продължението на есенниятъ день посѣтилъ десетина къщи, въ които обѣдвалъ осемъ пѣти, пилъ ракия седемъ пѣти и добро черно вино десетъ пѣти, отивалъ дома си, бѣбралъ нѣщо си и люшкаръ са насамъ-нататакъ.

Нѣкой потропалъ на вратникътъ. Младата жена хвърлила (въ копанката) пилето и припнала да отвори; а мъжътъ оставилъ спицата, подпрѣлъ лѣвата си ржка на кълката и приготовилъ са да види и да чуе нѣщо важно. . . . Влѣзалъ сгърбавенъ старецъ, който ималъ бѣла брада до поѣстъ, и водилъ за ржката едно малко десетилѣтно момченце.

— Помози богъ! казалъ старецътъ и жѣлтото му лице добило ясностъ и веселостъ.

— Далъ ти господъ добро! отговорила жената и цѣлунала му ржката. — Добре дошълъ. . . . Цѣли три години не сѣмъ та видѣла.

— Двѣ години и седемъ месѣца, отговорилъ старецътъ и поглѣдалъ камъ младиятъ човѣкъ, който въ това време са приближилъ и цѣлуналъ така сѣщо ржката му. Послѣ това той свалилъ отъ гърбътъ си торбичката, окачилъ я на една отъ куките предъ вратата, подпрѣлъ тоягата си на стѣната, свалилъ шапката си и сѣдналъ на пезулчето; а младата жена хванала момченцето за ржката, поглѣдала му нѣжно въ очите, попитала го „какво прави“ и „харно ли е“ и нарѣкла го Стоянчо. Въ тая минута изъ къщи изскокнале нѣколко дрѣбни дѣчица, поглѣдале на старецътъ и на момченцето съ любопитство и захванале да ходатъ около тѣхъ. Още старецътъ не успѣлъ да проговори нито двѣ думи и още Стоянчо не успѣлъ да си отрие упрашенните уста съ рж-

кавтътъ, а единъ момчулакъ са вече покатерилъ на дѣдовиятъ гърбъ и съ мъничките си рачици прегърналъ неговата дебѣла и почернѣла отъ слънцето шея; други му са качилъ на колѣните; третя опрѣла на колѣното му лахтете си, подпрѣла си главата на ржцете и лѣгнала на земята съ корѣмътъ надолу; четвърти и пети захванале да са разговарятъ съ Стоянча, — и между тѣхъ произлѣзле шумни весели разговори. — „А какво прави баба?“ питалъ единъ. — „А далече ли е вашето село?“ питалъ други. — „Дѣдо, а има ли въ вашето село мечки? Единъ циганинъ докара въ нашето село мечка. . . . Вързалъ я за устната и води я! . . . Мама му даде единъ комадъ хлѣбъ,“ говорила третя. — „Ти, Стоянчо, остани да живѣешъ у насъ,“ говорилъ четвърти. — „Дѣдо, помнишъ ли какъ ни пѣше едно време, когато дохожда тогава у насъ? Знаешъ ли и сега да пѣешъ? Помнишъ ли циганската пѣсенъ?“ питале съ единъ гласъ двамина. — „Попѣей, дѣдо, попѣй циганската пѣсенъ! казало момченцето, което се още лѣжало на земята съ подпрѣна на ржцете глава. Старецътъ запѣялъ:

Либѣ ле, не наспа ли са
До два вечера безъ мене?
Третия вечеръ азъ дойдохъ,
Пакъ та дома не найдохъ,
Но та найдохъ срѣдъ село,
Срѣдъ селските механи,
Дѣ си вино пиеше
Съсъ моите душмане;
Азъ ти нищо не рѣкохъ,
Но та хванахъ за ржка,
Па та дома завѣдохъ:
Азъ вечерямъ, ти плачешъ,
Азе лѣгамъ, ти ставашъ.
Севдѣино либѣ ле,
Райке ле, пиле шарено!

И така, сичката къща са напѣлила съ пѣсни, съ дѣтски смѣхъ и съ кикотене; а на веригите клокале три-черни котлета, подъ които блѣстѣлъ твърде силенъ огнь. Младата стопанка шѣтала усърдно, потикала главните, подклаждала дърва, въртѣла са около огньътъ, надничала въ мѣнчетата, сѣдила дѣцата и заповѣдала имъ да сѣдатъ мирно и да оставатъ дѣда си да си почине; младиятъ стопанинъ наточилъ ракийка, нарѣзалъ кисело зеле на едно тарулче, посипалъ го съ червенъ пиперъ и сѣдналъ до старецътъ; дѣцата окружиле Стоянча и захванале да са боратъ между себѣ си. . . . Но най-главното, което занимало дѣцата, било покрито съ вършникътъ и пекло са полегичка между прѣсното краवेशко масло. . . . Разбира са, че тая вечеря сѣ очѣквале съ нетърпѣние не само дѣцата, но и стопанете, защото въ къщата имъ сѣ сѣдѣле мили на сичкото семейство гости. Но ако тие добри хора сѣ бързале да са наѣдатъ, то и азъ трѣба да прибързамъ и да ви разскажа, кои сѣ биле тие гости и защо сѣ дошле въ Червена-вода. Когато гостиѣните и стопанете са понаѣле, то между тѣхъ произлѣзалъ слѣдующиятъ разговоръ.

— А кому мислишъ да дадешъ Стоянча, дѣдо? попиталъ стопанинътъ.

— Ти знаешъ, че азъ имамъ братъ въ Влашко и че тоя мой братъ е калугеринъ, отговорилъ старецътъ. — Той много пъти ма е молилъ да му дамъ едно отъ дѣцата си. „Нека дойде при мене; азъ съмъ богатъ и имамъ какво да му остава; азъ ща да го направа човѣкъ, . .“ ми говореше той, когато ходихъ преди петнайсетъ години въ Влашко. Отъ моите дѣца азъ не можахъ да му дамъ, защото едни измрѣха, други са изгубиха . . . Само баща ти остана у мене, продължалъ старецътъ и погледналъ на стопанката. — Чичовите ти дѣца останаха сирачета, безъ баща и безъ майка, и нѣма кой да ги глѣда . . . Баща ти си има свои дѣца . . . Едното зема деля ти Стана, а другото ща да дамъ на дѣда ти калугера . . . Тѣшко са живѣе, моя Станке, когато младите оставятъ тоя свѣтъ, а старците нѣматъ сила да оратъ, да копаятъ и да нахранатъ себѣ си и унуките си! . . И азъ тѣгна на баща ти . . . Времената сѣ тѣшки . . .

— Ти остави Стоянча у назе, казалъ младиятъ стопанинъ.

— И безъ него е вамъ тѣшко, отговорилъ старецътъ. — Азъ твърде добре зная, че единъ човѣкъ не може да нахрани деветъ гърла безъ воловски маки. Не товари си вече гладници на гърбътъ . . . Азъ зная, че моята унучка ще да ти роди още пещина . . . Нека сѣ живи твоите! . . Калугеринътъ е богатъ човѣкъ.

— Не давай хубавото момченце на калугерете, казала младата жена. — Нека остане у насъ и да помага на уйка си . . . Господъ нѣма да ни остави. Искашъ ли да станешъ калугеринъ, Стоянчо? попитала тя момченцето, което си приказвало съ нейните дѣца за хитростта на врабчетата и не обръщало никакво внимание на старешкиятъ разговоръ.

— Не ща, отговорило момченцето и поклатило главата си. — Калугерете ходатъ по селата и просатъ, като просѣци . . . По-добре е да стана просѣкъ и да си свира съ гуслата . . .

Сичките са засмѣле.

— Не давай го на калугерете, повторила младата жена. — Отъ калугеринътъ никои не може да очѣква добро. Помогналъ ли ти е до сега твоиятъ братъ, който има такова голѣмо имане? Азъ зная, че калугерете зематъ, а не даватъ. „Който дава милостиня, той ще да види бога,“ казватъ тие, а боятъ са да дадатъ залагъ хлѣбъ нито на остарѣлата си майка!

— А знаешъ ли защо? попиталъ младиятъ стопанинъ. — Калугеринътъ има само двѣ рѣке: съ едната благославя, а съ другата зема . . . Ако да би ималъ третя рѣка, то съ нея би давалъ . . . Да не го е направилъ господъ само съ двѣ рѣке!

— Азъ трѣба да ида и да вида, казалъ старецътъ и замислилъ са. — Ако вида, че ще да му бжде добре, то ща да го остава, а ако вида, че братъ ми не е такавъ човѣкъ, какавъто искамъ да го намѣра, то ща да го върна назадъ.

Младите стопане са мѣчили да докажатъ на дѣда си, че той не прави добре, и молиле го да

остави дѣтето у тѣхъ, но старецътъ имъ обявилъ твърдо и ясно, че са е рѣшилъ да види брата си и че ще да заведе и Стоянча съ себѣ си. На другиятъ день рано утрента той тръгналъ за Русчукъ, а отъ тамъ преминалъ въ Влашко.

Букурещъ е единъ отъ оние градове, които иматъ магнитни свойства да привличатъ камъ себѣ си неизвѣстно по каква причина . . . Човѣкътъ напушта своятъ градъ или своето село, оставя чистиятъ въздухъ и красотите на природата, отказва са отъ наслажденията въ своятъ фамилиаренъ кръгъ, зарѣзва бащиното си огнище и преселява са въ Букурещъ да гладува, да пие мѣтната и гнусавата вода на знаменитата „Джмбовица ара dulce,“ да спи по кърчмите и пр. и пр. пр.! Това явление е и чудно, и необяснимо! Ромѣните говорятъ, че причината, която накарва чужденците да са преселяватъ въ Букурещъ и да увеличаватъ ромѣнското население, е Джмбовица и нейната сладка вода, която, ако пие нѣкой, има сила да го не оставя вече да излѣзе; търговеците, а особено евреите, българете, цѣнцарете, нѣмците и грѣците, приписватъ сичкото това на други причини, т. е. на ромѣнската неспособностъ въ комерческо отношение; а ние, които имаме обичай да мѣриме човѣческиятъ животъ съ психологически аршинъ, мислиме, че тая причина са заключава въ червените фустане, въ шарените съ тютюрмета ризи, въ вапцаните вѣжди, въ набѣлените лица и пр. Представете си, че нѣкой бѣлгаринъ пасе въ Трявна селските крави и че въ тоя градецъ са е появила говѣжда болѣстъ. Когато си представите сичкото това, то си въобразете, че говѣдаринътъ остава безъ говѣда и че стомахътъ му захваща да са гали кочешката. Какво да са прави? Единъ день нещастниятъ говѣдаринъ нарамва торбичката си и отива да търси щастие и благоденствие въ Влашко, дѣто, по народните бѣлгарски предания, парите са изсипватъ не въ торби, а въ човале. Но тука азъ съмъ длъженъ да отстъпна нѣколко крачки назадъ отъ своятъ предметъ и да ви предложа единъ статистически въпросъ. Обяснете ми, ако можете, защо въ Влашко и у Грѣците женското население е по-голѣмо отъ мъжското? Азъ зная, че тоя въпросъ е тѣжакъ и неудобнообяснимъ, но неговата важностъ е твърде голѣма, слѣдователно моята обязанностъ е да го обясна баремъ приблизително. Чудеса! Бѣлгарете въ Бѣлгария сѣ принудени да си купуватъ жени, защото ги нѣма; а въ Влашко и у грѣците другарките на човѣчеството сѣ по-евтини и отъ краставиците послѣ Петров-день! Мнозина говорятъ, че у грѣците жените биватъ изобилни само за това, защото мъжете имъ обичатъ да са скитатъ по свѣтътъ, да колонизиратъ различни крайове на Европа и на Азия, да ставатъ гемиджие и да „юродствуватъ Христа ради.“ А ромѣните? Ромѣните нѣматъ ни едно отъ тие свойства, а Ромѣния одавна вече е захванала да са преобразява на женско господарство, въ което днесъ подпжлно царуватъ не безгърди, а високогърди амазонки. За да обезпечи своята властъ, ромѣната употрѣблява и вънѣшна и вътрѣшна политика,

а именно тя са пакитва отъ главата до петите и стареа са да има колкото са може по-малко дѣца. И така, нашиятъ Травненски говѣдаринъ, който е проживѣлъ своятъ вѣкъ подъ горѣщите лучи на слънцето и подъ силните градове и дъждове и който е билъ длъженъ да си купи жена не по-твърде евтина цѣна, е намѣрилъ свѣсѣмъ небрано лозе. Чистичката и топличката стаица, бѣлото тѣло, витите вѣжди, сладката усмивка и нѣжните поглѣди сж стопиле нѣкога си сжрцето даже и на Кралевича Марка, а бѣлгаринътъ е яростенъ поклонникъ на изящните форми. Който е изучалъ бѣлгарската история, който е вникналъ въ сждржанието на бѣлгарските народни пѣсни и който е разгледвалъ характерическите отличия на бѣлгарския народъ, той трѣба да са сжгласи съ мене, че жената е играла първите роли въ нашиятъ прошеди и настоящи животъ. Мола ви са да прочетете тая пѣсень:

„Бене ле, пиле шарено,
Я ма не глѣдай въ очите,
Не задавай ми ядове,
Ядове, либе, чемере,
Не убождай ми сжрцето,
Съ твоите устни алени,
Че ща дружина остава
На върхъ на Стара-планина,
На Троииската пътека
За твойта снага гизда;
Че ща пушката промѣна
За кжца, за покжшиина;
Че ща пицове промѣна
За два ми чифта биволе;
Че ща ножове промѣна
За позлатено вретено!“
Бена войводи думаше:
„Войводо, горско плашило,
Ако дружина оставишь,
Азе ща да та поведе,
Вовъ село ща та заведа
При жени и при бабички
Да пѣешъ: „Друнъ-друнъ качура,“
Да шнешъ ситни бѣлушки,
Да сѣдишь и да сѣдянквашъ
И да повивашъ дѣцата.“

Да кажа накратко, бѣлгаринътъ са преселява въ Ромжния да намѣри тихъ, покоенъ (понѣкогашъ и гладенъ) фамилиаренъ животъ, еврейнътъ са преселява да шпекулира, нѣмецътъ — да господарува и да печѣли, цѣнцаринътъ — да заприлича на човѣкъ, а грѣкътъ — да лже простите смъртни и да ѣде на готово. Ни една земя подъ ясното небе не е хранила толкова безполезни брѣмбале и толкова безсовѣстни харамѣдци, колкото Ромжния! До Куза половината отъ ромжнското господарство е принадлежало на свѣтските, а половината на духовните фанариоти. А народътъ? — Народътъ е билъ длъженъ да работи за спасението на душата си и за свѣта Синая ... Но между грѣцките архиереи, фариесеи и садукеи сж са намирале и множество бѣлгаре, които сж продавале народността си за пържена риба, бащите си и майките си — за нѣколко блудници, совѣстътъ си — за „кокоши животъ“ и честътъ си — за червено вино. Единъ отъ тие паѣци е билъ и онзи богатъ калугеринъ, когото е

отишалъ да търси нашиятъ херой въ Влашко и у когото е трѣбало да намѣри щастие и добро, защото богатството, послѣ жените, сжставлява за бѣлгаринътъ почти сичко, щото е нужно и за тоя грѣшенъ свѣтъ и за бѣдѣщиятъ райски животъ.

Преди четиресетъ години Букурещъ не е билъ такавъ, какавъто е днесъ. Въ онова време тоя градъ са е сжстоялъ само отъ черкови, отъ манастире, отъ фанариотски конаци и отъ нѣколко хилѣди сиромашки колиби, въ кито е живѣло млѣчното православно стадо. Това стадо, което е работило за своятъ бѣдѣщи райски животъ и за настоящиятъ земни животъ на Христовите апостоле, е принадлежало повече на циганското племе и търпѣло е най-варварските притѣснения. А какъ сж живѣле Христовите послѣдователи, на кито свѣтото евангелие заповѣда да презиратъ богатството, да утѣшаватъ страдающите, да помагатъ на нещастните и да просвѣщаватъ слѣпците? — Тие сж живѣле въ високи палати, носиле сж кадифени и копринени алени ептерии, ѣле сж по четиресетъ вида ѣдене, спале сж на межки дюшеци съ своите „анепсии,“ лжгале сж и бога и вѣрующите, распинале сж Христа на кръстожтищата и опивале сж са съ неговата свѣщенна кръвъ, каляле сж своятъ свѣщеннически чинъ съ содомски грѣхове, подигравале сж са съ народните вѣрования и пр. и пр. и пр. Разказватъ, че когато единъ преподобни отецъ попиталъ Куза, защо той отнима манастирските богатства, то човѣколюбивиятъ князь му отговорилъ, че „е време вече да са тури край на гнусавиятъ развратъ.“ Въ единъ отъ тие вертепи на най-безчестните страсти е билъ доведенъ и нашъ Стоянчо, за бѣдѣщиятъ животъ на когото азъ ща да ви разкажа въ слѣдующата глава.

(Проджажава са).

ЗА ДОИСТОРИЧЕСКИТЕ ВРЕМЕНА.

Но умственното развитие или така нарѣченната цивилизация зависи най-много отъ онова воспитание, което са дава на дѣтето отъ неговите родители, и отъ онова положение, въ което са намира майката на семейството. Какавъ характеръ е имало воспитанието и положението на жената въ доисторическите времена, за това ние имаме твърде малко свѣдѣния, защото старовременните лѣтописци сж обжрщале своето внимание само на оние исторически произшествия, които сж изцѣждаде изъ жителите на човѣкътъ изобилни рѣки кръвъ и отъ които човѣчеството не е добивало нищо друго, освѣнъ страдания и неволи. Ето защо ние са рѣщаваме да разгледаме домашниятъ животъ и на сжвременните естествени народи, които иматъ, както са види, голѣмо сходство съ първоначалното сжстояние на европейските прадѣди. У китаеците домашните нрави и обичаи сж строги и жестоки до такава степенъ, щото е невжможно да ги опише човѣкъ. Тамъ не само сѣки синъ е длъженъ да са повинява безпрекословно на баща си, на дѣда си и на сѣки по-старъ родственникъ, но и сѣки младъ човѣкъ е длъженъ да са покорява на по-старите. Подобни обичаи са наричатъ

патриархални. За нарушението на тие домашни
обичаи въ това господарство наказватъ твърде строго.
Така напимѣрь, ако нѣкой напсува баща си, майка си,
дѣда си, баба си, свѣкърва си, свѣкъртъ си и пр., той
трѣба да бѣде наказанъ съ смъртъ. Ако нѣкой са ожени
или ако нѣкой са омъжи скоро послѣ смъртта на баща
си и на майка си, преди определенното време, той са
осъжда да умре. Разбира са, че при такива понягня за
правственността на човѣкътъ, отношенията на жената
къмъ мъжътъ сѣмъ сѣмъ такива, каквито сѣмъ и отноше-
нията на дѣцата къмъ родителите. Ако жената наклѣвети
за нѣщо мъжътъ си, даже и неговите роднини до чет-
въртото колѣно, тя трѣба да бѣде убиена. Ако же-
ната не ще да носи трауръ за покойникътъ си мъжъ и
ако са омъжи за другото, то трѣба да бѣде наказана
на смъртъ и за това. По китайскитъ законъ мъжътъ
може да земе нѣколко жени и да има отъ тѣхъ множе-
ство дѣца. Само сиромашътъ, който нѣма срѣдства да
живѣе раскошно, държи една жена. Но освѣнъ така на-
рѣченните законни жени, богатиятъ китаецъ зема и на-
ложници, отъ които добива дѣца и които му принадле-
жатъ или за време, или за сѣкога. Както патриархал-
ността, така и многоженството сѣмъ биле въ обичай не
само у китайците, но и у сичките старовременни народи,
а именно у индийците, у египтяните, у вавилоняните, у
персите и пр. У сичките тие народи дѣцата сѣмъ биле ро-
бове на родителите, а жените сѣмъ биле нули или само при-
чинна за тѣлесните сладострастия на мъжите. Сѣмъ баща
е можѣлъ да продаде, да заложитъ и да убие своятъ синъ.
Сѣмъ мъжъ е можѣлъ да продаде, да заложитъ и да убие
своята жена. Дѣцата не сѣмъ могле да извършатъ почти нищо
безъ волята на бащата; тие даже сѣмъ са жениле и мѣ-
жиле не за себѣ си, а за него, и не по своята воля, а
по волята на баща си. Жените сѣмъ живѣле постоянно подъ
затворъ, никаде не сѣмъ излизале, а ако понѣкогашъ сѣмъ
са показвале на улицата, то сѣмъ са забулвале така, щото
тѣхните лица сѣмъ сѣмъ не сѣмъ биле видни. Като имале
по десетъ, по двацетъ, даже и по сто жени, мъжете не
сѣмъ могле да ги не вардатъ и да ги не подозрѣватъ, слѣ-
дователно тие сѣмъ ги държали въ голѣма строгостъ. По
при сичките тие строгости, или по причина на тие стро-
гости, жените доволно чѣсто сѣмъ измѣняле на своите вла-
дѣтели. Колкото едно нѣщо са запрѣщава повече, то-
кова то бива и по-сладко. Това е доказанъ фактъ. Така
сѣмъ и дѣцата, които не знаеа или които не познавале
своите бащи, като не испытвале тѣхните родителски
нѣжности, не сѣмъ могле и да ги обичатъ, а повиновале имъ
сѣмъ са само отъ страхъ, като робове или като парии, и при
първиятъ случай сѣмъ ги измѣгвале. У гръците и у римля-
ните тие груби обичаи сѣмъ имале отчасти другъ характеръ.
Въ тие двѣ господарства многоженството е било унищоже-
но, но патриархалността останала. Гръците и римля-
ните сѣмъ биле първите народи, които сѣмъ вовѣле въ свои-
ятъ животъ едноженство. У тѣхъ сѣмъ мъжъ, ко-
лото той и да е билъ богатъ и знатенъ, е ималъ право
да земе само една жена. Истина е, че освѣнъ жената си,
той е можѣлъ да държи и множество наложници; истина
е така сѣмъ, че и законната жена той е можѣлъ сѣкога
да отпусти, можѣлъ е да ѣ даде разводъ; но при сич-
кото това подобни произшествия сѣмъ бивале твърде рѣд-

ко; повечето пѣти римляните и гръците сѣмъ живѣле само
съ една жена, и живѣле сѣмъ съ нея до смъртта ѣ. Тука
сѣмъ должни да кажеме и това, че ако тие два народа и
да сѣмъ държали така сѣмъ своите жени подъ строгъ зат-
воръ, но тая строгостъ не е била до толкова голѣма,
до колкото е била напимѣрь у персите. Но ние ка-
захме, че патриархалността е сѣществувала и у тѣхъ,
както и у другите древни народи. Бащата е ималъ
пълна властъ надъ своите дѣца. Той ги е, женилъ и
мѣжилъ, лишалъ ги е отъ наслѣдството, продавалъ ги
е въ робство, заложвалъ ги е, даже и убивалъ ги е, безъ
да отговаря предъ законътъ. Съ една дума, жените и
дѣцата сѣмъ биле у тѣхъ сѣмъ, щото сѣмъ биле и домаш-
ните робове. Между родителите и дѣцата не е сѣществ-
вовала никаква любовъ, освѣнъ страхъ отъ едната страна
и груба сила отъ другата. Въ Римъ, даже и въ класиче-
ските времена, думата фамилия е означала робове, и дѣ-
цата сѣмъ са считале нейни членове само за това, защото
сѣмъ биле робове на бащата. Ако бащата освобождалъ си-
нътъ си, то той нѣмалъ вече право да наслѣди неговото
имане. Но за да си обясните по-ясно вѣрвѣжътъ на чо-
вѣческата цивилизация и да направите паралелъ между
правите и обичаите на нашите прадѣди и между пра-
вите и обичаите на днешните естествени народи, ние
ще да приведемъ тука цѣла една глава изъ знаменитото
изслѣдование на Джона Лебока, което носи заглавие
„Начало на цивилизацията“, но съ нѣкои и други сѣмъ-
кращения. По мнѣнието на тоя ученъ инглизинъ, бра-
кътъ и родственните отношения на дѣтето къмъ бащата
и къмъ майката, които ни са чинатъ до толкова естест-
вени, щото ние ги считаме за врождени и присѣщи
качества само на човѣчеството, сѣмъ появяватъ у наро-
дите само въ оние случаи, когато тие сѣмъ са повдигнале
на нѣколко степеня въ своето умствено развитие. Ди-
вите естествени племена, — както и доисторическите
гръци и римляне, — не знаятъ нито що е бракъ, нито
що е любовъ къмъ семейството. Готентотътъ и готентот-
ката, разказва Колбенъ 1), сѣмъ до толкова студени и
равнодушни единъ къмъ други, щото за любовта, както
ни са чини, не може да бѣде нито дума. Лихтенщейнъ
ни уѣрѣва, че кусса-кафрите нѣматъ никакво понятие „за
онова чувство, което са нарича любовъ къмъ бракътъ“ 2).
Въ сѣверна Америка индѣйците-тинне нѣматъ дума, ко-
ято би сѣмъ отговѣствувала на понятието за „мила“ или за
„любима жена“; а въ езикътъ на алгонкините не сѣмъ
сѣмъ глаголътъ „обичамъ“ и сѣмъ сѣмъ сѣмъ „любовъ.“
Миссионерете, които сѣмъ превеле библѣята на послѣдни-
ятъ езикъ, сѣмъ биле принудени да измислатъ за това по-
нятие особена дума. Ландеръ разказва, че въ Яриба 3),
която са намира въ срѣдна Африка, „бракътъ са извър-
шва отъ тамошните жители безъ никакви обряди: за
привѣрзанността нѣма нито дума, и мъжътъ при избо-
рътъ на жената дава на брачниятъ фактъ такова сѣмъ
значение, каквото би далъ когато отрѣзва нѣкой класъ.“
По-нататкъ той говори, че кралятъ Бусса 4), „когато
не е запятъ съ обществените дѣла, обикновено упо-

1) Kolben's Hist. of the Cape of Good Hope, vol. I., p. 162; 2) Travels in South Africa, vol. I., p. 251; 3) R. and I. Lander's Niger Expedition, vol. I., p. 161; 4) Ibid., vol. II., p. 106, p. 197.

трѣблява свободните часове отъ занятията си съ домашно стопанство и кърпи самъ своите дрѣхы. Мидики (кралицата) и кралятъ живѣятъ въ двѣ къщи; сѣки има свое сѣстояние и свои отдѣлни интереси; у тѣхъ почти нищо не е общо; но въ това сѣщо време ние, отъ когато бѣхме оставили своята родна земя, не бѣхме срѣщали други по-дружни сжируги.“ У мандингосите бракътъ е само форма за робуване. Мужътъ и жената никога са „не усмихватъ единъ другиму и никога са не шегуватъ между себѣ си.“ „Азъ попитахъ Баба, разказва Каллие, защо той никога са не позасмѣе и „никога са не пошегува съ своите жени. Той ми отговори, че ако би направилъ това, то не би могаль вече да ги управлява, защото тие би захванале да са смѣятъ надъ него, намѣсто да го слушатъ и да исполняватъ неговите приказания“ 1). Въ Индия планинските племена Читагонга, разказва капитанъ Левинъ, глѣдатъ на бракътъ като на условна и животна свързка и като на срѣдство да иматъ сѣкога готовъ обѣдъ. Тие нѣматъ понятие нито за нѣжността, нито за рицарската преданность“ 2). Въ Парагвай у гваякурсите „матримониалните свързки сѣ до толкова слаби, щото когато двѣте страни преставатъ да са харесватъ една на друга, то са напуштатъ безъ продължителни церемонии. Въобщо тие нѣматъ ни най-малкото понятие за цѣломъдрнето и за срамежливостта, които сѣ до толкова свойственни на другото човѣчество“ 3). Гвараните, както са види, са намиратъ въ сѣщите условия 4). У самоѣдите 5) въ Сибирь мужете иматъ твърде малка привързанность къмъ своите жени и, по думите на Палласа, „едва-едва ги удостоиватъ съ приятна или съ сжрдечна дума.“ Въ Австралия не сжществува истинна привързанность между мужете и жените, и младиятъ ергенинъ цѣни жената единствено за оная полза, която му тя принася като работница. Когато попитате тамошните жители, защо са стараятъ съ такова усърдие да иматъ жени, то тие обикновенно отговарятъ, че жени имъ сѣ нужни именно за това, за да имъ приготвяватъ вода, дърва и храна и да вардатъ или да пренасятъ отъ едно мѣсто на друго имането имъ 6). Въ Австралия положението на жената е тѣшко до най-крайната степенъ. Камъ нея са обжрчатъ съ най-голѣмата грубость, биятъ я и даже я осакащатъ за нищо и за никакво. „Твърде малко ще да намѣрите такива жени, говори Айеръ, които, като разглѣдате отблизо, да нѣматъ ужасни процѣпи на главата или слѣди отъ дълбоки рани по тѣлото. Азъ видѣхъ една млада жена, на която бѣха толкова рани, щото бѣше тѣшко да намѣрите здраво мѣсто на тѣлото ѝ.“ Нашите семейни прави и обичаи, т. е. нашиятъ семейни животъ, който привѣзва дѣтето въ еднаква степенъ къмъ бащата и къмъ майката, ни са чини до толкова естественъ, щото насъ зачудва сѣко друго понятие, което нѣма сходство съ нашите нрави. Но ние имаме достаточни основания да мислиме, че въ първоначалните стари времена и нашите прадѣди сѣ мислили, че дѣцата и жената трѣба да бждатъ безусловни робове на бащата или на майката. Това не е могло да бжде

друго-яче, защото нѣкои частности отъ старите понятия сѣ уцѣлѣле и до днешниятъ день, които ни доказватъ довольно ясно, какавъ характеръ е ималь прошедшиятъ животъ. Въ най-старите времена дѣцата са принадлежѣле на майката, а не на бащата; сѣдѣ време тие сѣ принадлежѣле само на бащата, а не на майката; най-послѣ, когато човѣческиятъ животъ добилъ малко по-човѣчески характеръ, тие захванале да принадлежатъ и на бащата, и на майката. Ние казахме вече, че у римляните думата familia е означала „робове“, а жената и дѣцата сѣ биде членове на тая фамилия. Ние мислиме, че не ще да бжде напразно, ако ви опишемъ историята на бракътъ, т. е. ако ви разкажемъ какъ са е той развиваль и какъ е достигналь до днешниятъ свое сѣстояние, но нашето обозрѣние ще да бжде понятно само въ такавъ случай, ако вземемъ въ внимание и сжвременните понятия за това дѣло у дивите народи. Браковете у шрвоначалните или у естественните народи биватъ или исклучително едновременно и сжществуватъ до появиленнето на първото дѣте, послѣ щото и мужътъ и жената иматъ пжлно право да си търсатъ нови другаре, или са изжршватъ тава сѣщо, както и сѣка друга покупка, т. е. мужете си купуватъ жени, които ставатъ тѣхна собственность, както стопанете си купуватъ коне, волове или кучета. На о. Суматра сжществуватъ три различни видове бракосжчетания: 1. югуръ, когато мужътъ си купува жена; 2. амбель-анакъ, когато жената си купува мужъ; 3. самандо, когато тие са сжединяватъ съ взаимното сжгласие и отъ двѣте страни. „Въ бракътъ амбель-анакъ, разказва Марстенъ 1), бащата на момата избира нѣкое момче, обикновенно изъ сиромашки родъ, и дава ѝ го за домазлжкъ. Бащата на момичето заколва за тоя случай биволъ, накарва родителите на момчето да са откажатъ отъ него и получава отъ тѣхъ двайсетъ доллара. Послѣ това бурукъ-байкъ-нильтъ (сичко е добро и сичко е лошаво въ него) са преселява въ семейство на жената си. Ако той убие или ако окраде нѣкого, то родителите на жената му плащатъ за него бангунъ или глоба. Ако го убиятъ, то тие получаватъ възнаграждението. Тие отговарятъ за неговите дългове, които той прави послѣ своята женидба; а оние дългове, които е той направаль преди да са продаде на своята невѣста, са плащатъ отъ неговите родители. Той живѣе въ семейството въ такова положение, което е срѣднѣо между синътъ и робътъ. Като синъ той са ползува отъ сичко, щото са намира въ къщи, но нѣма своя собственность. Неговите оризевн полета, произвѣденията на неговите градини и сичко, щото добива съ своятъ личенъ трудъ, принадлежатъ на семейството. Семейството по своята каприция може да го развѣде съ жената, и ако у него сѣ са родиле дѣца, той трѣба да ги остави и да са върне дома си така сѣщо голъ, какавъто е и дошѣль до свадбата си. Самандо 2), представлява сжвършенна противоположность, защото младежите са сжединяватъ на свободни условия. Родителите на дѣвицата обикновенно получаватъ до двайсетъ доллара. Въ условието (са говори, че сичките домашни принадлежности, сичките нагребени богатства и сичките сжчлѣдени нѣща биватъ собственность и на двамата. Ако двѣте страни са сжгласатъ да са бапуснатъ, то имането и дълговете са дѣ-

1) Travels, vol. I., p. 350; 2) Hill Tracts of Chittagong, p. 116; 3) Charlevoix, hist. de Paraguay, p. 91; 4) Loc. cit. p. 352; 5) Pallas's voyages, vol. IV., p. 94; 6) Eyre's Discoveries, vol. II., p. 321.

1) Marsden's Hist. of Sumatra p. 262; 2) Ibid. p. 263.

латъ на равни части. Ако само мъжътъ желае и иска да напусне жената си, той е длъженъ да ѝ даде половината отъ нѣщата и да изгуби двайсетѣ доллара, които е заплатилъ предварително; а ако само жената иска да напусне мъжътъ си, тя губи своето право да земе половината отъ общата собственостъ или може да земе съ себѣ си само своятъ тикарь, банталъ и данданъ, които сж предмѣти изъ вейната исклучителна собственостъ (Paraphernalia). Нейните роднини сж обязани да върнатъ двайсетѣ доллара, но тие са искатъ твърде рѣдко. Тоя способъ, които, безъ никакво сжмѣние, стоп по-близо до нашите понятия за сжпружеските права и за щастieto на човѣкътъ, е влѣзалъ въ сжставътъ на законодателството, което е введено формално отъ правителството, и влиянието на малайското духовенство, разбира са, ще да способствува на неговото распространение.“ Югуртътъ не заслужава особено описание. Арабете въ Хасании иматъ твърде оригинална форма за бракосжчетанието, което ние свободно можеме да нарѣчеме бракъ „на три четвърти,“ т. е. жената бива законна жена само три дена отъ четирите, а на четвъртиятъ става сжвсѣмъ свободна. На о. Цейлонъ сжществуватъ два вида бракосжчетания: дегаа и бепа. Въ първиятъ случай жената дохожда въ къщата на мъжътъ, а въ вториятъ мъжътъ са преселява въ къщата на жената. Освѣнъ това, Дави утвърждава, че бракосжчетанията на о. Цейлонъ са заключаватъ предварително само за двѣ недѣли, по истечението на които тие или са унищожаватъ, или са утвърждаватъ окончателно 1). У реддите, въ южна Индия, сжествува твърде чуденъ обичай. Младата жена, която е на седемнайсетъ или на двайсетъ години, зема нѣкое дѣте, което нѣма повече отъ петъ или отъ шестъ години! Но това никакъ ѝ не препятствува да живѣе съ нѣкой възрастенъ мъжъ, — по нѣкогашъ съ уйка си или съ браточедътъ си отъ майчината страна, но никога не съ роднините на баща си. Повечето пати тя живѣе съ бащата на дѣтето, т. е. съ бащата на мъжътъ си, съ свѣжрѣтъ си! Ако отъ тая свжрзка са раждатъ дѣца, то ги усыновлява малолѣтния мъжъ. Когато малкия мъжъ израсте и жената му стане стара, или баремъ въ години, то и той отъ своята страна живѣе съ жената на едного отъ своите малолѣтни синове и добива отъ нея дѣца, които остаза наследството на своите дѣца. (Продължава са).

ЗА ДИЕТИЧЕСКОТО ЛѢЧЕНИЕ НА БОЛѢСТИТЕ.

(Отъ Д-ра Бока).

За бездѣйствието и за правилното отнашане съ болѣстите.

Между бездѣйствието, т. е. между продължението на обикновенния животъ и между глътанието всевъзможни лѣкове, безъ никакво размишление, сжествува още единъ начинъ да помогне на болното тѣло, който са нарича диетически начинъ. За да употребиме съ полза тоя начинъ при лѣчението, отъ една страна, ние сме

длжни, да познаваме добре устройството и отправлениеята на здравето тѣло, а отъ друга — сичките измѣненни, които происхождатъ въ болното тѣло. Но подобенъ начинъ при лѣчението може да употребѣи само онзи лѣкарнятъ, който е дѣйствително образованъ и който знае своето дѣло. Азъ мисла, че не трѣба голѣмо знание на онзи човѣкъ, който иска да употребѣи това или онова отъ приписанните отъ докторете срдства, когато тая или онаа болѣсть са е развила вече, или, — както праватъ въ тие случаи хомеопатите и практикующите съ тая наука невѣжди, при появяющите са болѣзненни явления, — който би добилъ желание да намѣри нѣкое рекомандувано срдство изъ своята хомеопатическа, домашна, пазухка или пѣтничка апотека. Напротивъ, тѣшко е и изискватъ са отъ насъ голѣми знания, ако пожелаеме да назначиме на болниятъ сжотвѣтственна храна, питие, въздухъ, свѣтина, топлина или студъ, покой или движение, слѣдователно въ тие случаи осторожността ни трѣба да бжде голѣма. Повечето пати подъ влиянието именно на тие дѣатели, когато сж назначени както трѣба, и оздравя болното тѣло, а рѣдко, твърде рѣдко, отъ апотечните лѣкарства. Така напиримъ, въ твърде много случаи при вънкашните и вътрѣшните страдания топлотата (въ видѣ на топалъ въздухъ, на горѣща вода, на приварки и на топли дрѣхи) сжставлява дѣйствително срдство, а сжвсѣмъ не употребенните въ това сжщо време пиявици, рогове, мазання, пластире, мехлеме и множество други патогонни срдства. Така сжщо, когато са ползуваме отъ нѣкои минерални источники, то за насъ биватъ цѣлителни не минералите, а водата и въздухътъ. Съ една дума, физиологическите цѣлебни, спомагателни срдства би трѣбало да бждатъ употреблявани много по-чѣсто, отъ колкото тие сж са употреблявали до сега. Сѣки болѣзенъ случай трѣба по-напредъ отъ сичко да бжде изслѣдованъ баремъ до толкова добре, до колкото е възможно при сжвременното сжстояние на науката. А ако не можеме да опредѣлимъ точно болѣстьта, то е необходимо да туриме както сичкото тѣло, така и пораженната частъ въ правилни диетически условия. Никога не трѣба да лѣчиме сѣбно или безъ да помислиме ту съ едно, ту съ друго срдство. При сѣко болѣзенно сжстояние трѣба да употребиме всевъзможни старания, за да усилимъ и ускоримъ цѣлебниятъ процесъ на природата, или, дѣто е това невъзможно, то баремъ да са постараме да възбудиме такавъ процесъ, който слѣдъ време ще да произведе по-малко вреда. Нужно е вече да са отдѣлимъ отъ дѣтискиите убѣждения, които и до тая минута не напушатъ доволно мнозина, че ужъ докторътъ може да прогоня болѣстьта изъ нашето тѣло съ различни лѣкове, като нѣщо враждебно, или да насюка своята медицина на болниятъ органъ, както ловджиятъ насюква кучето срдшо заецътъ, и така да исправи тоя организмъ, както часовникаринътъ исправя разваленниятъ часовникъ. Причините при промѣненни въ хранението и въ дѣятелността, които произхождатъ въ сжставните части на нашето тѣло, и до днесъ още въ голѣмо множество случаи оставатъ за насъ невѣстни; а ако ние и да би узнали тие причини, то тие твърде чѣсто ни са представляватъ неважни, защото сж престанаде вече да дѣйствуватъ и въобще защото не сжществуватъ вече повече. Само въ

1) Davy's Ceylon, p. 286.

нѣкои случаи можеме да откриеме и да отдалечиме причините на болѣстите, и тогава, ако не тоя си част да унищожиме болѣзнението състояние, то баремъ да го прекратиме. Преди време не е възможно да опредѣляме точно оние измѣнения, които ще да произлѣзатъ въ тѣлото по причина на оние дѣйствия, отъ които произхожда болѣстѣта; преди време ние не можеме да опредѣляме така също нито мѣстото, нито степенѣта на развитието, до което е достигнала тая болѣстъ, нито пакъ до нейната продължителностъ. Така напримѣръ, една и съща причина у одного човѣка може да произведе твърде незначително и скоропреходяще разстройство въ единъ органъ, а у другога опасна или неизлѣчима болѣстъ въ сжвършено други органъ. У одного истинката произвожда мадоваженъ катарръ въ носѣтъ (храпавица или хрема), а у другога, напротивъ, убийствено възпаление въ сърдечната торбичка или постояненъ органически порокъ на сърцето. Като опредѣли болѣстѣта и като знае нейното течение и видоизмѣнения, лѣкаринѣтъ може въ много случаи да окаже благотѣлно влияние на нейниятъ исходъ и понѣкогашъ да предупреди по-дълбоките поражения. Нѣколко примѣра могатъ да обяснятъ достатъчно гореказанното. За така нарѣченната храпавица или катаррално възпаление (катарръ) на носовата слѣзиста ципица, немедикѣтъ знае само това, че тая болѣстъ обикновенно преминува сама по себѣ сп, безъ сѣка лѣкарска помощъ; а лѣчителѣтъ знае, че понѣкогашъ при благоприятните условия отъ обикновенната храпавица може да са развие одебѣление на носовата ципица, носовъ полипъ, рани, даже и костоѣдъ въ носовите кости. И така, ние сме длѣжни отъ рано да употребиме сичките предохранителни сръдства, т. е. ако нѣкое отъ гореказанните измѣнения са развие, то ние трѣба да употребиме сжотвѣтствующе лѣчение. Кашлицата, която са появява отъ възпалението на слѣзистата ципица на джхателните пѣтѣове, преминува твърде чѣсто безъ никакви лѣчения и предосторожности; но понѣкогашъ, особено у дѣцата, слѣдъ нея са развиватъ воденчарската или козията кашлица (*Tussis convulsiva*) ангина, възпалението на бѣливѣтъ дробъ и др. т., слѣдователно и тука предохранителното лѣчение е предпочтително предъ сѣко друго. Опитниятъ лѣчитель може твърде чѣсто да предохрани отъ така нарѣченниятъ ударъ (дамла) остарѣлите и кравените личности, у които стѣнците на кръвоносните сжсуди сж окоравѣле или сж сжвсѣмъ слаби и лесно могатъ да са разскжсатъ отъ натискѣтъ на кръвѣта, като отдалечи отъ тѣхъ сичко, щото може да произведе въ тѣхниятъ мозакъ разскжсване на сжсудите. Страдающите отъ подагра (болове въ краката), отъ кравенина и отъ малокравие той може да освободи отъ сичките тие страдания само съ правилно назначенна диета; на болните гърди той може да помогне, ако предише на болниятъ правила за джханнето; а на страдающите отъ стомахѣтъ и отъ болѣстѣта въ червата, той може да назначи здрава и легка храна и чисто питие. Да кажеме накратко, лѣкаринѣтъ, който е познатъ съ явленията на здравето и на болното човѣческо тѣло, може да подаде помощъ въ по-голѣмата частъ отъ болѣзненните случаи безъ сѣкакво лѣкарство, а само съ предписанне правилно диетически сръдства. Невѣжественното човѣчество нарича

подобно лѣчение „нищо да не правиме,“ и смѣсва съ дѣйствителното знание пзмамите и гѣозбѣяджийството на шарлатанете и на лѣчителите, които никога не изслѣдватъ болниятъ, даже понѣкогашъ и сжвсѣмъ го не виждатъ, или които, подобно на хомеопатите, само противъ най-силните болѣзненни явления твърде сериозно и слѣдователно пушатъ въ ходъ, подъ името на лѣкове, цѣла масса нули. А какво мисли за това авторѣтъ на тая статья и що той предлага? По неговото мнѣние, сѣки, който чувствува болѣстъ, е длѣженъ тоя си част да направи нѣщо противъ нея, а именно да направи онова, щото голѣмото стадо отъ профанете и отъ невѣжественните лѣкаре нарича „нищо,“ т. е. той е длѣженъ да сжблюдава сжотвѣтствующата на болѣстѣта му диета, а не да продължава да живѣе по стариятъ навикъ до тогава, дорде не стане вече невѣзможно да му са помогне съ онова, щото авторѣтъ нарича „да не правиме нищо.“ Ако при началото на болѣстѣта да би са сжблюдавале необходимите диетически условия, то твърде много страдания би преминувале или баремъ не би достигали до таква размѣри, особено у дѣцата. А още по-добре би било, ако въ времето на здравите дни, човѣчеството да би са сжвѣтовало съ опитните и съ здравомислящите лѣчители и ако да би слѣдовало тѣхните сжвѣти относително своятъ животъ, — тогава би са появявале много по-малко болѣсти, нежели сега. И така, добре би било за сжхранението на здравieto и за отдалечението на болѣстите да са не оставятъ на страна предохранителните мѣри до тогава, до когато тие не бждатъ вече въ състояние да помогнатъ, както то бива у насъ почти сѣкога. И наистина, какво праватъ въ времето на болѣстите много лѣкаре и по-голѣмата частъ отъ недѣкаре? Тие чѣкатъ даже до тогава, до когато ясно вече видатъ, че болѣстѣта са приближава или че тя достига до онаи степенъ, когато за пѣлното нейно унищожение не може да бжде нито дума, — и тогава по-голѣмата частъ отъ болните преминува изъ рѣцете на единъ шарлатанинъ въ рѣцете на други шарлатанинъ, щото най-послѣ, съ помощѣта на темните сили, които са употребяватъ отъ сомнамбулистите и отъ чудодѣйствующите докторе, и съ помощѣта на тайните сръдства, тие влизатъ преждевременно въ влажниятъ гробъ. Сега да са постарееме да опознаеме читателѣтъ съ оние диетически правила, които трѣба да сжблюдаваме при началото на болѣстѣта и при вътрѣшните или при вънкашните страдания, и заедно съ това да му покажеме, кога именно болниятъ е длѣженъ да повика на помощъ за своето спасение рационалниятъ лѣкаринъ. Който почувствува болѣстъ, той е длѣженъ колкото са може по-скоро да подвжргне своето тѣло, а особено пораженната частъ, подъ най-благоприятните диетически условия. Да кажеме сега и за това, съ какви сръдства сѣки заболѣвши човѣкъ може да помогне самъ на себѣ си при първиятъ случай. Нашето тѣло е сжставено отъ извѣстно число аппарати (главни части), изъ които сѣки единъ отъ своята страна са сжстои отъ различни части (органи), които иматъ своя строга опредѣленна дѣятелностъ, и сѣка отъ тѣхъ служи за ползата на цѣлото. Тие аппарати съ помощѣта на нервите (като телеграфическите станции съ помощѣта на електрическиятъ телъ) са напратъ между себѣ си въ сжединение, слѣдователно тие могатъ да оказватъ единъ на други

влияние. Разстройството въ единъ отъ тие апарати естествено влѣче слѣдъ себѣ си промѣнения въ дѣятелността на другите. Доволно чѣсто е тѣшко да опредѣлимъ, коя отъ многото болни части е заболѣла първа и послѣ е повлѣкла камъ общото страдание и другите. Така напримѣръ, причината на много бѣлодробни страдания доволно чѣсто произхожда отъ разстройството на сърцето, и, наопаки, отъ болѣстѣта на сърцето произхождатъ страдания и въ бѣлния дробъ. Болѣстите на черния дробъ и на слезенъта (далакътъ), въ повечето случаи, бива най-напредъ послѣдствие отъ други разстройства, а дошавото състояние на стомахътъ произхожда доволно чѣсто отъ болѣстното състояние на черния дробъ, на бѣлния дробъ и на сърцето. Модната болѣстъ, която се нарича хеморонди (маясжлъ), е само признакъ отъ болѣстъ, а не особенна болѣстъ, и може еднакво да зависи отъ страданието на червата, отъ повреждението на корѣмните сжсуди, отъ болѣстѣта на черния дробъ и отъ страданията на бѣлния дробъ или на сърцето, и т. н. Изъ тие нѣколко примѣра читателътъ лесно вече може да разбере, до колко лѣчителътъ би дѣйствувалъ вредително, ако той, безъ точно изслѣдование на болѣстѣта и на сичкото тѣло на болниятъ, да би са завзѣлъ да го лѣчи отъ разстройството на отдѣлния апаратъ, или ако да би обърналъ искључително внимание на единъ особенъ признакъ на болѣстѣта, както праватъ въ това отношение шарлатане и хомеопатите. Че лѣчителите, които ползватъ болните безъ да ги видатъ и безъ да ги познатъ и изслѣдоватъ, сж джлжни да са считатъ за невѣжественни лжжди и шарлатане, които обиратъ хората безъ да имъ помогнатъ, на това могатъ да не вѣрватъ само суевѣрните глупци. За животътъ е необходимо, щото обмѣните на материте или храненето на нашето тѣло да върви безъ да са зазира, защото ако са прекрататъ тие обмѣни, то настава безотлагателна смъртъ. За здравиятъ животъ тие обмѣнения трѣба да произхождатъ правилно; безрѣдните и разстройствата произвождатъ болѣсти, които са наричатъ и органически пороци, когато тая обмѣна на материте не прехождатъ вече изново въ своето по-напредно или въ своето естествено състояние. За нашето щастие, въ по-голѣмата частъ отъ случаите, разстройството при обмѣните на материте влѣче слѣдъ себѣ си таква послѣдствия, които уравновѣшаватъ тие разстройства, и за това по-голѣмата частъ отъ болѣстите преминуватъ така сжщо безъ сждѣйствието на лѣкарини и на лѣкарствата, както и послѣ всевъзможните способности на лѣченията. Съ правилно диетическо сждржане болниятъ може твжрде значително да поддржи тая цѣлебна сила на природата. Който знае това, него трѣба да привождатъ въ негодование и въ голѣма ярость извѣстността и славата на оние лѣчители, които са хвалатъ, че сж излѣчили множество тѣшки вжтрѣшни болѣсти съ хомеопатически, съ симпатически или съ на тѣхъ подобни фокусъ-покуси (лжжи). Храненето, което, навстина, произхожда добре само при надлѣжщата топлина на нашето тѣло, зависи най-повече отъ кръвѣта, която за това сжвършено справедливо може да признаеме за источникъ на животътъ. Отъ нормалното количество и отъ свойствата на кръвѣта, а така сжщо и отъ правилното кръвообращение въ нашето тѣло

трѣба да зависи, разбира са, и нашето здравие и животъ. Но за образованието на кръвѣта, заедно съ надлѣжщото количество вода, сж необходими надлѣжащи хранителни вѣщества, а така сжщо и правилно превариване на тие вѣщества. Освѣнъ това, намъ е необходимъ и добаръ въздухъ (кислородъ), който би влизалъ нормално чрезъ джхателния процесъ. Извѣстно е вече, че кръвѣта, като протича по сичките части на нашето тѣло, не само че остави въ него добаръ и прѣсенъ материалъ за новото построение на неговите сжставни части (които са сжстоятъ отъ питателни вѣщества и отъ кислородъ, земенъ чрезъ джхателното гърло изъ въздухътъ), но още зема съ себѣ си старите, преживѣлите и непотрѣбните вече вѣщества. Разбира са, че ако сичкото това е така, то скоро кръвѣта би са препланила съ тие стари и безполезни частици и станала би неспособна да поддржи обмѣните на материте, ако тие дошави вѣщества въ нѣкои извѣстни мѣста да не би са изхвъргале изъ кръвѣта и вжобще изъ тѣлото чрезъ бѣлния дробъ, чрезъ черния дробъ, чрезъ бубреците и чрезъ кожата. Ето защо очишчението на кръвѣта сжставлява главното условие за поддржането на правилния сжставъ на кръвѣта. Но да би могла кръвѣта както трѣба да поддржи обмѣните на материте, тя е джлжна да са намери въ правилно кръвообращение по тѣлото, и, слѣдователно, ние трѣба да са грижме за това, щото тие части на нашето тѣло, отъ които зависи правилното кръвообращение, както сърцето, кръвоносните сжсуди, бѣлния дробъ и мишниците, да бждатъ здрави. За произвѣдението достаточна топлина въ нашето тѣло (собствена топлина), ние трѣба да са погрижме за надлѣжщото количество горящъ материалъ, а за това, щото той да изгаря добре, потрѣбно е да са погрижме и за надлѣжщото количество кислородъ. Най-послѣ, за това, щото сжставните части на нашето тѣло, при надлѣжщото пропитане на кръвѣта и при надлѣжщата подгрѣвка, да могатъ да са хранатъ правилно, е необходимъ достаточенъ преходъ отъ дѣятелността въ успокоението на органе и на тканите на нашето тѣло, защото при дѣятелното състояние частиците на тканите остарѣватъ, а въ времето на успокоението произхождатъ тѣхното замѣнение съ нови (произхожда новообразование). Освѣнъ тие, накратко упомѣнати, така нарѣчени растителни процеси, които поддржатъ обмѣните на материте (животътъ), вжтре въ нашето тѣло произхождатъ още процеси, съ помощта на които човѣкътъ става собствено човѣкъ; тие обусловяватъ неговото осѣщане, сжзнание, разумъ и произволно движение. Тѣхъ наричатъ животни процеси, а служащите имъ органи сж нервната система, органите на чувствата, гласовиятъ органъ и мишничната система. Но по-високо отъ сичките тие апарати стои главениятъ мозакъ, като главенъ органъ на сѣка животинска дѣятелность. Разбира са, че гореказанните животни органи ставатъ тоя си част болни и разстройватъ са въ своята дѣятелность, щомъ са измѣни питанието на тѣхните сжставни части. Ето защо човѣкътъ, който ждае да сждржава въ правилень рѣдъ процесите на своето тѣло и да ги предохрани отъ болѣзнено състояние, е джлженъ по-напредъ отъ сичко да умѣе правилно да поддржа въ него расти-

телните процеси. Така напримѣръ, мишлението, тая животна способност, която е свойствена на главения мозакъ, само тогава може да се извършва правилно, когато вѣществото на главения мозакъ са храни както трѣба. А за правилното питание на мозговите вѣщества е необходимо да му са доставляватъ чрезъ кръвта сичките оние вѣщества, които съставляватъ мозговата масса, слѣдователно и лой, който съдържа въ себѣ си фосфоръ. Ако да не би са намирала въ тие вѣщества достаточна лой, или ако въ тая лой да не би са намиралъ достаточен фосфоръ, то мозакътъ не би билъ правилно нахраненъ и не би могаль да са намира въ надлѣжаща дѣятелност, слѣдователно не би могаль да са научи и да мисли правилно. Ето защо мене са чини, че у оние господа, които обсаиватъ съ различни неприлични насмѣшки изрѣчението на Моделота „безъ фосфоръ нѣма мисли,“ въ мозачния лой са намира недостаточна пропорция фосфоръ, койго, както са види, е замѣненъ у тѣхъ съ слама. Но преди да обясниме по-отблизо въ какво са състои болѣзнението и здравето състояние на отдѣлните апарати и на органите въ нашето тѣло, читателътъ е длженъ, веднашъ за сѣкога, да забѣлѣжи пѣрвото и главното основно правило за естествението отнашание съ заболѣвшето тѣло: „Болниятъ човѣчески организмъ изисква по-напредъ отъ сичко покой въ сичките отношения, а найповече въ заболѣвшиятъ членъ.“ Нищо не може да бѣде по-глупаво и по-вредително, отъ колкото да утруждаваме тѣлото си въ времето на болѣстѣта съ неестествени и извѣрждни движения. Но мнозина, като нарочно, страстно желаятъ въ времето на болѣстѣта да направатъ нѣщо крайно безрасждно и вредително за здравиего, като напримѣръ, — безъ размисленне и безъ предварителни съображения — да си приписватъ, парни бани или студени вани, да си турятъ рогове, да си пушатъ кръвь, да са потѣятъ, да бѣлватъ, да прививаватъ слабително и др. т. Азъ мисла, че тие господа би трѣбо вече да разбератъ, че болниятъ органъ изисква повече отъ сичко покой, че съ болниятъ кракъ не трѣба да са играе хоро и да са скача, че съ прегриналото гърло не трѣба да са пѣе и да са вика, че болниятъ дробъ не трѣба да са раздражава съ хладенъ и съ прахенъ въздухъ и др. т. Но у по-голѣмата частъ отъ болните здравиятъ разумъ отсъствува. Ние знаеме, че още и до тая минута лѣчителътъ срѣща голѣмо множество болни, които нѣматъ срамъ да му обявляватъ при пѣрвото негово появление, че тие не могатъ и не искатъ да са подвѣргаватъ на правилно медицинско лѣчение, но искатъ, щото лѣкарствата да ги излѣчатъ колкото са може по-бързо, даже до назначениятъ день. За съжаление, по-голѣмата частъ отъ лѣчителите чрезъ своята жѣжда да спечѣлятъ повече пари, не могатъ да отговоратъ на тая безсрамна глупостъ съ такива думи, каквито тя заслужава. Намиратъ са и такива шарлатане (да ги прости господъ!), които по своята ограниченостъ и за собствената полза, сѣ до токова безсовѣстни, щото поддържатъ невѣжеството на болниятъ и одобряватъ неговата глупостъ. Доволно чѣсто тие го лѣчатъ даже и писмено! А ние знаеме какъ рѣватъ и какъ са оплакватъ тие легкомисленни хора, на които болѣстѣта, която най-напредъ е

била легка, малко-по-малко става опасна и окончателно ги овладява, и какъ тие въ това време обѣщаватъ на лѣчителътъ да са ръководатъ по неговите привазиания, но вече става късно. По най-повече добросовѣстния лѣкаринъ е длженъ да негодува противъ оние болни, които страдаятъ отъ бѣлиятъ дробъ и отъ стомахътъ, за щото тие обикновенно слѣдуватъ по неговите наставления само въ оние случаи, когато смъртѣта имъ дойде вече на носѣтъ. По причина на смѣшното тщеславие, оние болни, които страдаятъ отъ бѣлиятъ дробъ, са съглашаватъ да восатъ респираторъ само тогава, когато вече, по причина на охтиката, тие стоятъ съ единѣтъ кракъ въ гробѣтъ. А оние, у когото болѣе стомахътъ, са отказватъ отъ своето лакомство само тогава, когато тѣхниятъ стомахъ, по причина на своите оковавѣли стѣнни или по причина на воспалението, не може вече да приѣма нито храна, нито питие.

(Продължава са).

КРАТКИ ПОНЯТИЯ ЗА ЗЕМЛЕДѢЛИЕТО.

Какво е торъ и какъ трѣба да ториме.

Намъ е извѣстно вече, че растенията извличатъ своята храна изъ земята и изъ въздухътъ, и че когато почвата не съдържа въ себѣ си достаточна количество храна, то тие растения или съвсѣмъ не израсватъ, или умираатъ преждевременно отъ гладъ. Ето защо земледѣлецътъ е длженъ да допълнява тие недостатъци на почвата, щото ще и да постигне, ако я тори съ различни вѣщества. Ако по-голѣмата частъ отъ почвите и да съдържа въ себѣ си, въ различна степенъ, сичко, щото е нужно за много растения, но ако сѣко едно нѣщо има свой предѣлъ, то и най-богатата почва не може да бѣде изключение. Ако почвата раздава постоянно своите богатства на растенията и ако не получава нищо ново отъ тѣхъ, то тя рано или късно ще да дойде до окончателна бѣдность, т. е. тя ще да дойде до такова положение, щото не ще може вече да дава нищо на своите дѣца, за щото ще да изгуби сѣка възможностъ да ги произведи. И така, законите за торението на земята трѣба да бѣдатъ извѣстни на сичките земледѣлци, безъ изключение, каквито почви тие и да би обработвале. Доказано е вече, че и най-богатата почва не може да издържи многолѣтно обработване, ако са не тори, т. е. ако ѝ са не върща онова, щото е земено отъ нея. Представете си, че имате голѣмо богатство и че това богатство са е увеличало, а не умаляло. Но изведнашъ вашите дѣца, които не приличатъ на васъ, захващатъ да харчатъ и да не принасятъ. Кажете ни сега, можете ли вие да кажете въ такавъ случай, че вашето злато и сребро никога нѣма да са свърши? По оние мѣста, дѣто народонаселението е населено гъсто, дѣто на сѣки единъ човѣкъ са пада само по едно малко парченце земя и дѣто самата природа срѣща съпротивление да извърши своите длжности, тамъ почвата одавна вече е осиромашена или ослабена, слѣдователно неи трѣба да са върне земенното. Но човѣкътъ доволно чѣсто бива врагъ самъ на себѣ си. Той е захваналь да тори своите ниви и ливади само отъ тогава, отъ когато тие сѣ изгубили сѣка възможностъ да произвеждатъ растения, или отъ тогава, отъ когато той не е можѣлъ вече да намѣри добра и плодородна земя. Въ за-

надна Европа, дѣто населението одавна вече е станало гжото, земята е захванала да са тори доста одавна. Ние сме щастливи въ това отношение. Народонаселението на Отоманската империя е до толкова многочисленно, щото малцина иматъ нужда да торятъ земята. Отъ самите поли на Балканитъ и до Едирне множество ниви са оставятъ по цѣли години безъ посѣви, за да си починатъ или да добиятъ сила; въ нѣкои мѣста на сѣверна Македония, въ южна Тракия, въ Албания, въ Тессалия, въ Босна и др. са оставятъ цѣли пространства, безъ никаква обработка, защото, по думите на тамошните жители, земята имъ е добра само за наша; а въ Дунавска България, дѣто земята не е до толкова богата, хората сж захванале вече да усѣщатъ нужда за ободрението на почвата. Нашите мѣста могатъ да са раздѣлятъ на двѣ категории: на мѣста, въ които ободрението е нужно по гжстотата на населението, и на мѣста, които са нуждаятъ отъ одобрение не за това, че тамъ е гжсто населението, а за това, че по тѣхъ са намиратъ твърде малко почви, които сж способни да произвеждатъ хлѣбни растения. Въ първиятъ случай торението са е вече захванало (добре ли са то извършва или лошаво, но то са извършва и принася полза), а въ вториятъ случай, ако и да са чувствува необходимостъ, баремъ у насъ въ България, подобно одобрение и до днесъ още не са е захванало, и главната причина са заключава въ това, че земята са тори съ най-евтините срдѣства, т. е. съ такива срдѣства, които сж отслужиле вече своята служба и които не принасятъ домашна полза. Човѣческата слабостъ глѣда на тие срдѣства съ нѣкое отвращение, защото не лесно и не съ твърда ржка са рѣшаваме да са досѣгнемъ до тѣхъ, когато науката и здравиятъ разумъ ни говорятъ ясно и вразумително, че сжставтъ на тие отживѣли, развалени и, на поглѣдъ, сжвсѣмъ не потрѣбни вѣщества, е сжвършено еднакавъ съ сжставтъ на оние вѣщества, които никакъ не вселяватъ въ душата ни отвращение, даже и съ оние, които ние съ наслаждение употребяваме за храна и безъ които сжвсѣмъ не можеме да проживѣме. Тие необходими за насъ вѣщества ние земаме изъ почвата, а почвата, която ги произвежда, малко-по-малко осиромашава и отказва са да удовлетвори нашите потрѣбности. Разбира са, че въ такавъ случай ние сме длжжни искусствено да върнемъ на почвата оние вѣщества, които сме извлѣкле чрезъ растенията, ако желаемъ да я направиме способна да ни помага и за напредъ. Ето защо човѣкътъ, за своята собствена полза, не трѣба да са гнуса и отъ най-развалените вѣщества, колкото тие и да му са чинатъ гнусави и противни, или, съ други думи, той е длженъ да зема изъ почвата назаемъ и да върща длгътъ си на време. Само при правилната обмѣна между човѣкътъ и почвата ние можеме да очѣкваме отъ послѣдната онова, щото ни е потрѣбно; въ противенъ случай, ако тя е въ сжстояние да нахрани единъ човѣкъ, то слѣдъ нѣколко години не ще има сила да нахрани не само неговото семейство, но и него сажиятъ. Доказано е вече, че гладниятъ човѣкъ не може да добие голѣмо семейство, слѣдователно и гладното население по-скоро ще да са умали, нежели да са увеличи. Съ една дума, на това основание, народонаселението са увеличава само тогава, когато е богата почвата, която трѣба да го нахрани съ своите произвѣдения. Ако желаемъ да увеличимъ количеството на произвѣденията, то ние ще да достигнемъ цѣльта си съ два способа: 1) да я обработваме постепенно

и да извлѣкаваме изъ нея не сичките хранителни частици, т. е. да я оставимъ година или двѣ безъ обработка; 2) да я обработваме така, щото сѣка нейна частъ не само да не изгубва своята сила, но да дава се повече и повече плодородие. Първиятъ способъ, разбира са, е възможенъ само тамъ, дѣто сжществуватъ голѣми пространства празни земи и дѣто населението е малочисленно; но ако народонаселението са увеличи и ако земята обдѣнѣ, то тоя способъ става невъзможенъ. За по-голѣма ясностъ, ние ще да сравнимъ плодородието на земата съ голѣмъ, пжленъ съ хлѣбъ, амбаръ. Да си въобразимъ, че ние сме до толкова богати, щото нашиятъ амбаръ е въ сжстояние да прехрани нѣколко години не само нашето собствено семейство, но и нашето малко селце. Но ще ли нашето изобилие да остане цѣло даже и въ онзи случай, ако ние не накараме не само сами себѣ си, но и нашите селѣне да върнатъ на амбарътъ своятъ длгъ? Обязанността на сѣки човѣкъ е не да умалява добиенното, а да увеличава доходите, защото у нашето семейство може да са появи друго семейство, а у другото семейство третѣо семейство, слѣдователно нашите ниви и ливади слѣдъ време трѣба да хранатъ не единъ човѣкъ, а стотина гжрла. Ако ние са не постареемъ да увеличимъ доходите си, то семейството на нашето семейство ще да достигне до толкова положение, щото не ще вече да има какво да ѣде и ще да остави своето бащино огнище и да търси нови почви. Като земеме сичкото това, щото казахме погоре, въ сжображение, то за насъ ще да стане доволно ясно, че ако нашите дѣди и прадѣди сж са хранили отъ извѣстно пространство земя, то ние трѣба или да разширимъ тая земя или да я наторяваме така, щото тя да прехранва нашите дѣца и унуки. А сичкото това може да са достигне само въ такавъ случай, когато ние са погрижимъ за усжвършенствованието на земедѣлието, т. е. когато ние обогатимъ почвата и когато я накараме да ни даде толкова, колкото тя може да даде, ако са наторява добре. Да укажемъ сега на оние срдѣства, които са изискватъ отъ природата, за да усилимъ растителността. Изпърво ние трѣба да кажемъ, че не трѣба да са гнусимъ отъ оние вѣщества, като напимѣръ отъ гюбреето, отъ испражненията и отъ пикочѣтъ, но напротивъ да глѣдаме на тѣхъ съ нѣкое почитание, като на нѣща до най-голѣмата степенъ полезни, отъ разумното употребление на които зависи нашето обезпечение, благосжстояние и богатство. По-напредъ бѣше казано, че растенията получаватъ изъ почвата два вида храна: минерална и органическа. Но защото въ една почва могатъ да не бждатъ едни вѣщества, а въ друга други, то земедѣлецътъ е длженъ да са погрижи да ги намѣри, т. е. да види какво трѣба за нивата му и да я натори съ нужните нѣща. (Продължава са).

ЗА ВОСПИТАНИЕТО ВЖОБЩЕ.

Ако скептицизмътъ е ведека и могжествена движающа сила за разумното и образованното човѣчество, то той е убийственъ за оние груби и невѣжествени сиромаси, за които науката и разумното развитие сж още мжрви букви. За да искорѣнимъ изъ сжрдцето на ближиятъ си грубите нрави, обичав, вѣрования и суевѣрия, ние трѣба по-напредъ отъ сичко да приготвимъ чисти и свѣщенни истини, които би ги замѣнили, както праватъ

даже и простите работници, когато иматъ намѣрение да подноватъ нѣкоя стѣна, безъ да сжбарятъ самото здание. Въ Франция произхожда противното. Французските учени, които градятъ своите теории на слабо или на ненадѣжно основание, бързатъ да излѣчатъ злото не съ животворящи срѣдства, а съ кръвъ, съ убийства и съ проклятия камъ сичкото онова, което имъ са чини неправо и погрѣшно. Но най-остриятъ мечъ е обърнатъ противъ религията, която, по тѣхните думи, е била най-главната причина на човѣческите страдания и която трѣба да са изкорѣни отъ самото си основание. И тие желаниа са проповѣдатъ даже на оние селѣне, които още са намаратъ въ своето пѣрвобитно състояние! Синовете на оние бароне, маркизе, аристократи и принцове, които сж употреблявали сичките си сили да доведатъ човѣкътъ, съ помощта на духовенството, до най-скотското положение, днесъ сж са завзѣле да го излѣчатъ отъ многогодишните духовни рани съ такива симпатически микстури, отъ които не произхожда нищо друго, освѣнъ обществено разрушение. Тие млади и развратни рцаре проповѣдатъ равенство, за да ограбятъ богатите, проповѣдатъ човѣколюбие, за да ѣдатъ на готово, проповѣдатъ революция, за да разбогатѣятъ отъ тѣхъ, проповѣдатъ война противъ старите постановления, за да зематъ кормилото на управлението въ своите ръце и да произвѣдатъ нови вавилонски плѣнения, проповѣдатъ еманципация на жените, за да са наслаждаватъ отъ тѣхните прелѣсти, проповѣдатъ унищожение на религията, за да станатъ архиепископи на нови глупости. Отъ друга страна защитниците на старите постановления, останките отъ блаженнопочившите аристократе, духовенството и старите професоре, са стараятъ да оджржатъ своята властъ съ такива сжщи срѣдства, съ каквито са ползуватъ и младите сили на господарството, т. е. тие проповѣдатъ кръстовъ походъ противъ новите прогресивни движения, безъ да обърщатъ внимание на онова различие, които съществуватъ между истинно благонамѣренните прогресисти и между фанфаронете; тие проповѣдатъ яростно гонѣние противъ спасителите на Франция, които, по тѣхните думи, сж тѣсно свързани съ петролистите и съ уличните крадци; най-послѣ, тие защищаватъ стариятъ рѣдъ, безъ да са старааятъ да му дадатъ новъ животъ или поро направление, т. е. безъ да го очистатъ отъ оние страшни заблуждения, надъ които са смѣятъ даже и езуитете. Съ една дума, предводителите на умственого движение въ Франция и на човѣческиятъ прогресъ въобще иматъ и сами умствено разстойство, а завзѣматъ са да лѣчатъ невѣжеството и грубостта! Селското население въ французското господарство, което и до днешниятъ день са намира подъ тѣшкниятъ напучъ на римското духовенство, е много по-дово, много по-суетвѣрно, много по-невѣжествено и много по-убито духовно, нежели много други селски населения въ Европа. Въобразете си сега, че подобно стадо сваля отъ главата си единственната юзда, която му дава човѣчески характеръ, т. е. излиза изъ черковата и пуца са да вжрви изъ неопредѣлениятъ хаосъ, и вие ще да са увѣрите, какви звѣрове създаватъ новите французски учени. Ако тие цивилизаторе и да говорятъ, че тѣшките и ядовитите болѣсти трѣба да са лѣчатъ съ силни и съ ядовити лѣкове, но ако вие да би

ги предложили на тѣхните собствени персони, то тие би са потрѣснале и обдвие би, че човѣческата натура не е въ състояние да преживѣе тѣхната разрушителна сила. Егоизмъ на сѣкаде! Ако желаете да узнаете състоянието на духовете въ Франция и ако са интересирате да видите съ какви микстури е билъ поенъ нещастниятъ французски народъ въ различни времена отъ различни либерале, страпствующи рцаре, республиканци, резолюционери, истинни родолюбци и доброжелатели в др. т., то земете французската история отъ 1790 и прослѣдете я до 1872 г., т. е. захванете отъ пѣрвата французска революция и свършете съ послѣдниятъ херой на послѣдната французска монархия. Ако направите това, то ще да видите, че доводно чѣсто едни и сжщи лица са сражаватъ и продаватъ човѣческата кръвъ ту за безчвѣтните конституционни монархии, ту за своеобразните республики, ту за невъзможните вече монархии! Но вие са отдалечихме отъ своятъ предметъ. Вие можеме да раздѣлимъ французските дѣятели на четири категории: 1) на такива властолюбци, които жертвovatъ сичко за своите лични наслаждения; 2) на такива егоисти, които сж готови да служатъ и богу и Амону за своите каприци; 3) на такива гладни и жѣдни рцаре, които ходатъ безъ глава и които постоянно викатъ небесните сили на помощъ противъ неприятелите на французскиятъ народъ; 4) на такива волове, които мукатъ слѣдъ сѣки единъ говѣдаринъ, който и да би имъ показалъ човадъ съ бжрмидо. А бѣдниятъ селѣнинъ, който е длжженъ да храни съ мотиката си и съ радото си сичките тие кжрѣше, жертвова имотътъ си, жената си, дѣцата си, честта си, своето семейно щастие и спокойствието на господарството, пѣе своята марсидиеза, вика изъ сичкото си гърло противъ тиранете (на които е служалъ, на които служил и на които ще да служи) и добива нѣколко нули свобода, нѣколко наполеондора новъ данокъ, нѣколко нови гробове, множество изгорени села и пр. и пр. и пр. Но ако злого съществува вече, то намиратъ ли са въ това господарство такива хора, които би помислили серпозно за неговото унищожение? По думите на Леонарда, днесъ въ Франция съществуватъ твжрде малко здрави разсждоци. Но тая болѣстъ ще да премине и французинътъ ще да са възроди за новъ животъ. Послѣдната французско-прусска война ще да произвѣде своите послѣдствия. Но мнозина говорятъ, че республиканската форма на управлението е немислима и че Франция ще да са възроди само въ такавъ случай, когато на монархията са даде изново нейного надлѣжаще мѣсто. Това не е истина. Въ Франция не може вече да са вжрне онова, щого е било до толкова убийствено за нейното щастие и благосъстояние. И наистина, въ кое именно време Франция е успѣла да предаде на Европа своята заразителна болѣстъ? — Въ времето на монархите. Въ кое време Европа е копираала французската коварна и фадшива система на управлението? Въ времето на монархите. Въ кое време сж са появили азартните игри въ бурсите, безпаричните банки, Персирците и Моресирците, фалшивите бюджети, банкирските чудеса и пр.? — Въ времето на монархите. Въ кое време жената о престанада окончателно да бжде майката на дѣцата си? Въ кое време е тя станала окончателна робиня на

модите? Въ кое време е тя открила половината от тѣлото си, а закрива е душата си в сърцето си? — Въ времето на империите. Въ кое време науката е получила кинезска форма, а учениците чиновнически жезал? Въ времето на империите.

(Продължава са).

МАГГЕЛАНОВОТО КРЪГОСВѢТНО ПЪТЕШЕСТВИЕ.

(Отъ Хартвига).

Който чете съ любовъ за великите хора и за великите дѣяния, той, разбира са, не безъ интересъ ще да тръгне слѣдъ овия човѣкъ, който е преплувалъ първъ презъ Великия Океанъ отъ востокъ до западъ и който е далъ своето име на първото кръгосвѣтно плаване. Фердинандъ Магеланъ, благороденъ португалецъ, за деньтъ и за мѣсторождението на когото неблагоприятната история не говори нищо, е живѣлъ петъ години въ Остъ-Индия при своятъ велики роднина Албукерка, и покрилъ е себѣ си съ слава въ сражението при Малака (1510 г.). Отецеството му не припознало неговите заслуги и той постѣпилъ на служба у испанците, дѣто джелековидниятъ кардиналъ Хименецъ и Карлъ V., младиятъ, възпримчивиятъ и стрѣманиятъ са камъ сичко велико монархъ, приняле благосклонно неговиятъ смѣли планъ да открие новъ пѣтъ камъ Моллюските, и за неговото изпълнение заповѣдале да му приготвятъ немаловажна по тогавашните понятия ескадра. Тя била съставена изъ петъ кораба: изъ Тринидада отъ 130 тонна и съ 62 души моряци, които командувалъ самъ Магеланъ; изъ С. Антонио отъ 130 тонна и съ 55 души; изъ Витория отъ 99 тонна и съ 45 души; изъ Зачатие отъ 90 тонна и съ 44 души; най-послѣ, изъ С. Яго отъ 60 тонна и съ 30 души. Изъ това вне видите, че тие нищожни чурубки сж биле назначени да откриятъ нови пѣтѣове чрезъ далечното море! Но съ неизбежните опасности въ подобни предприятия са сжеднило за Маггелана още особенно затруднение, а именно, командирете отъ другите кораби го възненавидѣле не само за неговите заслуги, но и за това, че той е билъ чужестранецъ и още португалецъ. На 20. Септември 1519 г. ескадрата излѣзла изъ пристанището С. Лукаръ. Но преди да тръгнатъ, Маггеланъ са условилъ съ командирете на другите кораби за необходимите денни и нощни сигнали и предписалъ порѣдокъ на плаването, по което *caritana* (така са е наричалъ главниятъ корабъ Тринидада) е билъ длъженъ да върви сѣкога напредъ. На 2. Октомври тие оставили Тенерифъ и тръгнали камъ юго-западъ, но още на другиятъ день Маггеланъ промѣнилъ пѣтътъ си камъ югъ, ако между офицерете и да са появило негодование, защото това направление е противорѣчило на заключеното условие. Жуанъ Картагенски, командирѣтъ на С. Антонио, са осмѣлилъ даже да му забѣлѣжи това, но получилъ отговоръ, че неговата обязанность е да слѣдова слѣдъ „*caritana*“ и да са въздържа отъ сѣко едно замѣчанне. Слѣдъ малко време южното направление ги довѣло толкова близо до африканскиятъ брѣгъ, щото, като преминале екваторѣтъ, тие простояле 20 деня на едно мѣсто, защото срѣщали безвѣтрне, а послѣ биле длъжни още цѣлъ единъ мѣсѣцъ да са боратъ съ дошавото време и

съ неблагоприятните вѣтрове. За тая първа часть на пътешествието италианецѣтъ Пигафеттѣ, който са сжединилъ съ експедицията и на когото свѣтътъ е обязанъ за първото описание, ни разказва твърде чудни пѣща. Така напримѣръ, той говори, че на о. Тенерифъ никога не вали дждъ, но расте голѣмо дърво, изъ листата на което постоянно капе най-чиста вода, която са събира въ ямите около корѣнѣтъ на това благодѣтелно растение, и тя сама унищожаса жѣждата на хората и на животните, защото на островѣтъ нѣма на источники, ни рѣки. Това дърво е окръжено съ гѣста мъгла, която, безъ никакво смѣнѣние, — както мисли Пигафеттѣ — доставява на хората топла вода. Той видѣлъ така сжщо замѣчателно морско пиде безъ крака, което не можѣло да си свие глѣздо! Женското пиде сносно своите ейца на гърбѣтъ на мъжското, които послѣ това са издупвали! Въ онова време природата е бѣда малко изслѣдована и за фантазията или за изобрѣтателността на пътешествениците е било открито широко поле. На 13. Декември тие стоѣле на якорѣтъ въ едно бразилско пристанище подъ 33° 30 градуса сѣв. шир. и послѣ вървѣле по край брѣгѣтъ камъ югъ до пристанището С. Юлиана въ Патагония (49° 30 сѣв. шир.), дѣто Маггеланъ са рѣшилъ да презимува. Тука той проживѣлъ цѣли два мѣсѣца, безъ да види нито единъ човѣкъ, но изведнашъ, — говори Пигафеттѣ, — са появилъ такавъ гигантски, такавъ громаденъ великанъ, щото главата на европейецѣтъ достигала само до поѣсѣтъ му. Маггеланъ заповѣдалъ да нахранатъ и да наобятъ тои дивакъ и подарилъ му между друго металическо оглѣдало. Но когато Голнадъ видѣлъ въ него своето нашарено лице, то отъ страхъ отстѣпилъ назадъ и катурилъ четири души, които стоѣле жди него. Скоро послѣ това са появили още много други гиганти, мъже и жени, които биле облѣчени въ кожи отъ гуакуко. Но Пигафеттовите Патагонци, ако и да принадлежатъ на най-едрата човѣческа раса, предъ трѣзвото око на най-новите пътешественици са чинатъ не такива баснословни исполнии. По приказанието на Маггелана двама диваци биле хванати насила и доведени на корабѣтъ. Разбира са, че различни варварски жестокости, които си сж позволяле да праватъ едно време великите мореплаватели относително дивите народа, сега си дозволятъ само грубите китолове. Тие факти ни доказватъ, че духѣтъ на човѣчността въ послѣдните столѣтия е направилъ вече нѣкои успѣхи, и подаватъ за приятелите на човѣчеството основателни надѣжди, че слѣдъ време той ще да са улучши още повече. Въ онова време, въ което Маггеланъ и неговата дружина стоѣле въ пристанището С. Юлиана, неудоволствието на испанските офицере достигнало до открито възстание. С. Антонио, Витория и Зачатие обявили себѣ си за кралятъ и за Гаспара де Квезадо. Само С. Яго, който още нищо не знаѣлъ за началото на бунтѣтъ, отговорилъ на генералъ капитанинѣтъ, че той стои за кралятъ и за Маггелана и ще да са повинява на послѣдниятъ. Великиятъ мореплавателъ би погиналъ непремѣнно, ако съ своето смѣло появление да не би възстановилъ камъ себѣ си нужното уважение. Въ тоя кризисъ на сждбата той доказалъ така сжщо, че принадлежи въ числото на оние хора, които сж готови да са боратъ съ сичките бури на животѣтъ.

Изведнашъ той испроводи́лъ одного отъ най-вѣрните свои офицери на Витория съ писмо до капитана Мендоца и съ приказание да убие послѣдния въ времето на четението му, щото било и исполнено тутакси, и имало таково послѣдствие, щото корабелниятъ екипажъ билъ на-каранъ да са повишава. Св. Антонио билъ посрѣшнатъ съ тонови гюлета и билъ земенъ съ пристажъ. Гаспаръ де Квезадо въ своето пълно въоружение са качелъ на палубата и заповѣдалъ на своите хора да вжрватъ слѣдъ него, но ни единъ не исполнилъ желанието му. Скоро послѣ това корабътъ му билъ обиколень отъ Маггелановите войници и бунтовниците биле затворени. Послѣ това билъ умирень корабътъ Зачатие. Гаспаръ де Квезадо билъ обѣсенъ, а Жуанъ Картагенски, капитанинътъ на Зачатие, билъ оставень на брѣгътъ. Сичките други бунтовници биле простени отъ Маггелана, комуто пълниятъ триумфъ позволялъ да бже кротакъ. Твърде скоро, както послѣ слънечното затмѣние, неговата помраченна звѣзда захванала изново да блѣсти на хоризонтътъ въ своятъ пълень блѣскъ. Въ онова време, когато пѣтешественниците са направили около С. Юлиянъ, С. Яго, който билъ испроводень камъ югъ да изслѣдова брѣговете, билъ разбиень, но екипажътъ му билъ спасень и размѣстенъ по останалите четири кораба. На 21. Августа 1520 г. Маггеланъ продължалъ своето пѣтешествие камъ югъ и на 21. Октомври достигналъ онзи мѣстъ (52° сѣв. шир.), който за честъта на св. Урсуда билъ нарѣченъ Cabo de las Virgines. Биле испроводени напредъ два малки кораба, които са върнале слѣдъ петъ дѣня съ извѣстие, че сѣ влѣзе въ такавъ единъ проливъ, на когото крайятъ не било възможно да достигнатъ и въ когото водните текле камъ западъ по-силно, отъ колкото притичаде отъ камъ востокъ. Сега Маггеланъ са не сѣмнѣвалъ вече, че тоя каналъ води камъ таково море, което са намира отъ оная страна на сушата, и като зналъ, че жизненните потребности за екипажътъ сѣ достаточни за три мѣсѣца, то пѣрвъ пѣтъ сѣбралъ сѣвѣтъ отъ по-главните офицере, за да не възбуди при тие обстоятелства съ своите своевластни камъ тѣхъ отнашания ново неудоволствие. Нѣкои поискаде тутакси да са върнатъ въ Испания, по по-голѣма частъ била за ползата на по-нататашното пѣтешествие, и Маггеланъ обивилъ съ особенно спокойствие, че ако той да би билъ принудень да ъде само онне кожи, съ които биле обивати ренте, то и тогава би останалъ твърдъ, и съ божията помощъ той ще да издржи дадената дума на кралътъ. Той заповѣдалъ да са влѣзе съ силата на сичките вѣтрила въ проливътъ и запретилъ съ смъртно наказание да са говори за върщанието назадъ или за недостатокътъ на потребната храна. Било лѣтото на южното полушарие (когато у насъ бива зима) и проливътъ билъ до толкова прекрасень, до колкото било възможно въ тие бурни страни. На едни мѣста каналътъ ставалъ тѣсенъ до най-голѣмите размѣри, а на други кривите брѣгове образоваде широки заливе. По нѣкои мѣста върховете на планините биле покрити съ снѣгъ, а полите имъ съ гѣста гора. Огнѣтъ, който билъ на-кладень отъ диваците презъ нощта на южната страна, накаралъ Маггелана да нарѣче островътъ Огненна земя (Terra del fuego). Проливътъ, както е извѣстно, не е простъ каналъ: цѣлъ лабиринтъ отъ острове и полуострове

го развѣтвяватъ на нѣколко рѣкаве. Въ единъ отъ тие рѣкаве билъ испроводень да направи изслѣдование С. Антонио, а самъ Маггеланъ съ другите кораби цѣлъ дѣнь вжрвѣлъ по сѣверниятъ рѣкавъ и послѣ пустилъ якорътъ си въ пристанището, дѣго хванаде много риба, която приличала на сардини. Преминаде шестъ дѣня, а С. Антонио се още са не върщалъ назадъ. Ето защо Маггеланъ испроводи́лъ слѣдъ него Витория и, когато преминаде три дѣня, трѣгналъ и самъ на пѣтъ въ Тринидада и въ Зачатие, за да намѣри изгубениятъ корабъ, ако и да не трѣбало вече никакво сѣмнѣние, че С. Антонио, както са и случило дѣйствително, е побѣгналъ въ Испания. Преминаде още шестъ дѣня, въ продължението на които пакъ вжрвѣде камъ западъ, дорде най-послѣ на 27. Ноември са не показало открито море, — одавна отѣкванното зрѣлище, при погледътъ на което Маггеланъ пролилъ радостни слъзи. Сега пѣрвата негова грижа била да вжрви камъ сѣверъ, за да са избави колкото са може по-скоро отъ тие буйни и студени морета и да влѣзе въ малко по-кроткиятъ океанъ. На 18. Декември ескадрата са направила подъ 32° 20 с. ш. Тука, при приближението на тоидиятъ поѣсъ, вѣтарътъ станалъ по-благоприятень и Маггеланъ обжрналъ своятъ корабъ камъ западъ. Но въ това време, когато той проникалъ съ силата на сичките вѣтрила въ неизвѣстиятъ Велики Океанъ, ескадрата му била джлжна да са бори съ най-ужасните нужди. Пексемедѣтъ не билъ вече хранителень хлѣбъ, а прахъ, смѣсенъ съ червеци и съ мишеци, а водата са преобразила на гнила и вонѣща помия. За да не умратъ отъ гладъ, тие биле принудени да ъдатъ кожата, съ която биле обивати ренте. Но отъ водата, отъ слънцето и отъ вѣтарътъ тие кожи станале до толкова корави, щото било нужно по-напредъ да ги джржатъ въ вода по цѣли петъ дѣня, и послѣ вече да ги пѣкатъ и да ги ъдатъ. По нѣкогашъ тие ъле даже и джрвени стѣржки. Мишките, които по-напредъ биле за тѣхъ до толкова отвратителни, са тѣрсили съ голѣмо старание и ъле са съ голѣмъ апетитъ. За една добра мишка тие плащале дори до половина жлѣтица. Не е за чудо, ако при тие обстоятелства е захваналъ да свирѣпствува убийствениятъ скорбулъ. Челюстите на моряците оте-кле така, щото джвканието имъ станало сѣвсѣмъ невъзможно, и въ членовега на тѣлото имъ са появила жес-токи болове. Тая болѣстъ убила 19 невинни жертви. Въ числото на послѣдните са намиралъ така сѣщо и единъ отъ нещастните патагонци; а другиятъ, който билъ земенъ на Витория, умрѣлъ изъ жѣтътъ камъ Европа. На 24. Януария 1821 г. билъ откритъ единъ мѣничекъ необитаемъ островъ, на когото намѣриле птици и джрвета, но не нашле ни едно удобно мѣсто за пристанище. Тоя островъ билъ нарѣченъ С. Пабло и пѣтешественниците простояле при него цѣли два дѣня за рибна ловидба. На 4. Февруария тие видѣле такавъ сѣщо островъ, който, по причина на плавающите около него акули, билъ на-рѣченъ Isla de les Tiborones. Но защото и на двата остро-ва, който чегато нарочно са появила само да раздражатъ ослабнѣлиятъ и болниятъ екипажъ, безъ да му дадатъ възможность да си почине, то Маггеланъ имъ далъ кол-лективно название Desventurades, или нещастни, ако тие и да лѣжѣде единъ отъ други на разстояние отъ сто-часа. Но напразно би ние захванале да тѣрсиме тие два

острова на картите, защото опредѣленieto на мѣстносттата, въ различни извѣстия за това пътешествие, сѣ до толкова несъгласни между себѣ си, щото не представяватъ никаква твърда точка, на която би са задрѣло нашето внимание.

(Проджава са).

НАРОДНА ПѢСЕНЬ.

Събрали са седемдесетъ краля,
Седемдесетъ краля, седемдесетъ бана,
Да си ѣдатъ, радость да си чинатъ, —
Че са жени Филииъ Маджарина
И са зема мома Соколина,
Изъ Сокода града край Дуназа.
Отговори Филииъ Маджарина:
„Ей ви вазе, седемдесетъ краля,
Седемдесетъ краля, седемдесетъ бана,
Пийте, ѣйте и бога молете,
Да не дойде Кралевити Марко
Съ това дѣте, Груйо мало дѣте,
Че е Марко много виопионецъ,
А Груйо е люта кавгаджия!“
Още това Филииъ не изрѣкалъ,
На, довтаса Кралевити Марко
Съ това дѣте, Груйо мало дѣте.
Провикна са Марко Кралевити:
„Ей ви вазе, седемдесетъ краля,
Седемдесетъ краля, седемдесетъ бана,
Въ мойта земя паржѣ (?) е станало,
Кадѣ са жени царя или краля,
Да калесва отъ вѣдомъ царѣве,
Да му бждатъ китени сватове,
Защо, Фило, пазе не казеса:
Или ти е Марко гони вѣтаръ,
Или ти са Груйо не харесва?“
Отговори Филииъ маджарина:
„Ой та тебе, Марко побратиме,
Азъ испратихъ млади препорядже
Да калесатъ и тебе и Груя:
Ти да бждешъ кумъ и старисватинъ
А пакъ Груйо китено дѣверче;
Ала ми са калески вѣрнаха,
Че ги срѣсналъ Муса Кеседжия,
Па имъ испилъ вино тригодишно
И разбилъ имъ шарени бжклевци.“
Разсърди са Кралевити Марко,
Па нахити своя шаркулия
Престѣгна го сѣсъ деветъ колане,
Обвѣза го съ юзда позлатена,
Па извики изъ гърло юнашко:
„Излизъ, Мусо, съ Марка да са мѣришъ,
Да опиташъ тѣшка буздована.“
Ала ти е Филииъ маджарина,
Ала ти е курвинско копеле! . . .
Сѣда Филииъ ситна книга пише,
Па я праща Войю байряктаринъ:
„Много здраве, Войю байряктаринъ,
Иде Марко Муса да прибие
И да вѣзѣ въ вашата ордия,
Да отпѣче твойто вѣрно любе.“
Вѣрви Марко и нищо не знае,
Ала му е Войю старъ побратимъ.
Па пресрѣшна Кралевити Марка,
Пресрѣшна го, юнашки издума:
„Веселъ Марко, весело да минешъ!
Защо ѣдвашъ шарца невесело,
Защо мжрждишъ този чело юнашко,
Защо глѣдашъ така кржвопийски?“
Отговори Марко изъ Прилепа:
„Пропусти ма, вѣрни побратиме,

Да намѣра Муса Кеседжия,
Да го викамъ Филиу на свадба,
Да му бжда китена каначка.“
Проговори Войю байряктаринъ:
„Побратиме, Марко Кралевити,
Я прочети тая ситна книга
И поглѣдай какъ маджаринъ лже.“
Разсърди са Марко отъ Прилепа.
Па са вѣрна вонъ Будима града
И на Груя тихомъ проговори:
„Стани, стани, Груйо добаръ юнакъ,
Не пий, синко, копелѣшко вино,
Не лшѣ, дѣте, маджарските гозби,
Че е Филииъ стара курветина,
А маджари свинска челедина.“
Проговори Груйо мало дѣте:
„Ой, мой уйчо, Кралевити Марко,
Азъ сѣмъ казвалъ негъ хиляди пѣти
Да не ходишъ на маджарска свадба,
Да не джржашъ вѣра на латинци,
Да не ставашъ латински побратимъ.“
Извадиха сабли отъ бѣдрето,
Повдигнаха тѣшки буздоване,
Подхвѣриха стомана тогузе,
Разгониха маджарската свадба,
Отградниха мома Соколина, —
За Марка е млада мѣдра снаха,
А за Груя драго вѣрно любе!

(Нарѣчието на тая пѣсенъ е тракийско).

КНИЖЕВНОСТЪ.

Небесни свѣтила или планети-тѣ извѣдани- (тѣ) мірове. Популярно изложение на всички-тѣ открития и теории на новата астрономия отъ О. М. Митчелъ А. М. (?) Директора на обсерваторията въ Синсинати. Превелъ Д. Витановъ. Съ 41 фигури въ текста. Виена 1875, in 8°, стр. V + 265. Свалете шапките си и поблагодарете „сжздателътъ на небесните свѣтила,“ че и въ бжлгарската литература захващатъ вече да са появяватъ сериозни, грамотно написани и необходими книги, изъ които, ако не г. Калпазановъ, то множество други здрави мозаки ще да извлѣкатъ смъщенна полза . . . „Познай най-напредъ себѣ си,“ говори здравиятъ разумъ, а въ тие нѣколко думи са заключава сичката премъдростъ, която са изисква отъ напредокътъ на умственото развитие. Познай самъ себѣ си! „А какъ щеме ние да познаеме себѣ си, когато човѣческиятъ животъ е дълбока и необиснима тайна и когато божияте премъдрости сѣмъ необисними за нашиятъ бѣденъ мозакъ?“ ще да ни кажатъ множество болни умове, които сѣмъ са родиле да са каже, че сѣмъ са родиле, и които живѣятъ да са каже, че сѣмъ живѣле. Сѣмъ човѣкъ, който е излѣзалъ изъ кржгътъ на животното царство, мисли за тие пѣща сжвѣсѣтъ друго-яче, защото и умътъ е единъ отъ божественните премъдрости. Ние мислиме, че множество отъ така нарѣчениите тайни сѣмъ прости явления, които, ако поглѣдаме на тѣхъ съ просто око, или безъ заблуждения, тие ще бждатъ обяснени така, щото ние не ще можеме вече да имаме за тѣхната истинностъ никакво съмнѣние. Естествениите или природните науки, които нѣматъ нищо общо нито съ човѣческите предания, нито съ авторитетските вѣрования, нито съ болното вжображение, ни изнасятъ тие истини въ сичката тѣхна ясностъ, въ сичката тѣхна свѣтлина и въ сичкото тѣхно величие. Човѣкътъ е сжздаденъ така, щото въ неговиятъ умъ са появява сѣмъ по себѣ си свѣщенната дума „защо,“ на която могатъ да отговоратъ положително само оние науки, въ които вжображението не играе никакви роли. „А защо земята са вѣрти около слжнцето?“ пита човѣческата любознателностъ. Защото 2+2 е равно 4 или защо

слънцето, което е по-голямо хилъли пъти отъ земята и около което са въртатъ и много други планети, не може да са върти около земята,“ отговаря здравиятъ разумъ. Но каква полза може да извлече човѣкъ отъ тая наука, която му обяснява сичките тие премъдрости, т. е. каква полза ще да ми принесатъ знаменитите открития на Коперника и на Галилея, които ни разказватъ, че не слънцето пътува около земята, а земята около слънцето?“ ще да попита невѣжеството. — „А каква полза ти принася твоятъ езикъ, когато ти би можѣлъ да мукашъ или да цвилншъ?“ ще да го попита отъ своята страна разумната сатира. Подъ име природни науки ние подразумѣваме почти сичко, щото е основано на питагоровската таблица, т. е. на свѣщенната истина, която нѣма еластичностъ да са превива за интересътъ на Петра, за кефътъ на Павла и за капризите на Вартоломей, слѣдователно сѣко естествено явление, сѣки съществуващъ предметъ и сѣки анатомически атомъ сѣ свързани мѣжду себѣ си и не могатъ да бѣдатъ отдѣлени единъ отъ други. Ето защо ние сме принудени да изучаваме даже и оние природни явления, които на първъ погледъ ни са чинатъ второстепенни, отдалечени и ненужни. Така напримѣръ, ако хората да не би изучавае физическите явления, то не би са появила ни фотографията, ни телеграфътъ, ни много други потребни за човѣчеството облекчения; ако да не би изучавае механиката, то не би съществувале нито вапоре, нито желѣзници, нито фабрики; ако да не би изучавае химията и физиологията, то медицината не би могла да трѣгне по своятъ надлѣжащъ пътъ; най-послъ, ако да не би изучавае математиката, то ни една отъ горесказанните науки не би могла да отговори на своето назначение. Но природните науки ни сѣ направили и друга много по-важна заслуга. Нека говори кой каквото ще, а ние ще да кажеме веднашъ за сѣкога, че грубите суетѣрия, човѣческите увлечения и вредителните въображения сѣ били длѣжни да оставатъ човѣческите мозаки само послѣ появлянето на положителните науки, които основаватъ своите теории не на авторитетскитъ деспотизмъ, а на здравиятъ разумъ. Когато Галилей е извикалъ най-послъ предъ свѣщенното сѣдилище, че „земята непрѣмнно трѣба да са върти около слънцето,“ то той, безъ да знае, е произвѣлъ тутакси онова велико послѣдствие, което днесъ ни отдѣлява отъ грубите стари времена, въ които човѣчеството е бѣло слѣдъ нѣколко шарлатане, които сѣ пиле кравѣта му и които сѣ бѣле тѣлата му за богъ да прости. Трѣба да кажеме и това, че астрономическите открития, които сѣ били основани на математически истини, сѣ преобърнале наопаки и сичките други науки, които до това време сѣ били сѣмъ свѣтъ млъденчески. По тая причина ние посрѣщаме книгата на О. Митчеля съ отворени обятия и благодариме отъ чисто сърце нейниятъ преводачъ. Въ послѣднийото време европейската педагогия, както официалната, така и частната, е обърнала исключително внимание на естествознанието, ако неговото воспитателно значение и да не е още припознато сѣмъ сѣмъ. Разбира са, че ние не трѣба да бѣдеме исключение, защото живѣеме между умни народи и защото богатството на умътъ е единствениятъ двигателъ на човѣческото щастие, ако само човѣчеството са рѣши да отвори очите си и ако отхвърли отъ себѣ си сѣка една рѣжда, която противорѣчи на истината. Въ училищата, въ които са туря основание на нашето бѣдѣще умствено развитие, естествознанието трѣба да добие първото мѣсто, защото въ него за заключава почти сичко, щото са нарича положително богатство. Но множество педагози могатъ да ни отговоратъ, че естествените науки сѣ неудобопонятни за дѣцата, а особено оние, които са занимаватъ не съ описанието на природните предмети, а съ разяснянето на причините, отъ които произхождатъ тие явления. Ние мислиме противното. Главната причина, която накарава горесказанните педагози да мислятъ така, а не друго-яче, са заключава въ това, че тѣмъ са не иска да бѣдатъ честни даже и предъ малолѣтните дѣца. Онии човѣкъ, който е вързанъ съ нѣкои

противоположни понятия, като напримѣръ, съ понятията за религиозните принципи или за така нарѣчените морални истини, не може да бѣде апостолъ на науката. Освѣтъ това, природните науки не заключаватъ въ себѣ си нищо непонятно, ако само тие са излагатъ както трѣба и ако са не размѣтватъ съ злонамѣренна дѣлъ, както сѣ правиле учените фарисеи до французската революция и както праватъ и до днешниятъ день високоученните академици, които певторятъ почти ежеминутно, че бисерътъ не трѣба да са тѣпче отъ свинете. Книгата на О. Митчеля е написана популярно и може да бѣде понятна на учениците, които иматъ каквото понятие изъ математическата география. Единствениятъ недостатокъ, който са срѣща въ тая книга, са заключава въ това, че г. Витановъ обича да гърми съ високи фрази и че са не е потрудилъ да бѣде малко по-пуларенъ въ своятъ преводъ. Ние намираме въ тоя преводъ множество русизми, безъ които, както ни са чини, българскиятъ езикъ би можалъ да просъществува и да бѣде по-понятенъ. Въ книгата са намиратъ и множество темни мѣста, които сѣки отъ насъ, който желае не да прочете, а да изучи книгата на О. Митчеля, трѣба да я прочете въ оригиналъ. „Това съчинение, кое-то е написано отъ единъ Американецъ, съдържа въ себе си точно и общепонятно изложение на великитъ астрономически открития и длѣжбе (?) за свое-то начало (?), какъ-то казва авторътъ на слѣдующите обстоятелства.“ Не разбираме! А съ тие нѣколко рѣда са захваща предисловието на книгата!

ПОЛЕЗНИ КНИГИ.

- ** Flaggen-Karte f. die Kauffahrtschiffe aller Nationen gr. 8.
- ** Great Industries of the United States, illustr. 8-vo, 10 s. 6 d. cl.
- ** Guettier, A. A. Practical Guide for the Manufacture of Metallic Alloys. Translated by A. A. Fesquet. 12-mo, pp. XXIX + 12 + 293. 15 s. Тие три книги сѣ полезни за търговците и за промишленниците.
- ** Gohren Th. v. Die Naturgesetze der Fütterung der landwirthschaftlichen Nutzthiere, gr. 8. Geb.

РАЗЛИЧНИ ИЗВѢСТІЯ.

* Доказано е вече фактически, че ако въ единъ градъ или въ единъ округъ са появи холера, то жителите сѣ длѣжни да закопаватъ оние материи, които изхвъргатъ изъ себѣ си болните. Освѣтъ това, здравите хора не трѣба да са навождатъ надъ испражненията, отъ които са повдига па̀ра, защото и въ такавъ случай могатъ да са заразатъ.

ОТЪ АДМИНИСТРАЦИЯТА.

Умоляватъ са нашите настоятели изъ Крайово, изъ Т.-Мягу-рели, изъ Болградъ, изъ Браила, изъ Гюргево и др., да ни испроводатъ пари, защото и насъ е вече срамота да чѣкаме.

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

Г-ну П. въ Захара и г-ну Н. въ Бессарабия. Пѣсните ще да бѣдатъ напечатани отдѣлно. Събирайте още.